

ZRANITELNÉ SKUPINY V ZAŘÍZENÍCH ZAJIŠŤUJÍCÍCH CIZINCE

NÁRODNÍ ZPRÁVA: ČESKÁ REPUBLIKA

SDRUŽENÍ PRO INTEGRACI A MIGRACI

1. ÚVOD

Tato zpráva popisuje každodenní život ve třech ze čtyř zařízení v České republice, v nichž jsou momentálně zadržováni¹ cizinci. Taktéž obsahuje přehled národní legislativy platné v době průzkumu.

Informace uvedené ve zprávě byly získány osobními rozhovory s 58 zajištěnými, třemi představiteli neziskových organizací, kteří mají do zařízení přístup: Hana Franková, provádějící monitoring situace v Příjímacím středisku Praha - Ruzyně pro UNHCR, pracuje pro Organizaci pro pomoc uprchlíkům; David Kryska, právník, Organizace pro pomoc uprchlíkům; Martina Vodičková, sociální pracovníce, Sdružení občanů zabývajících se emigranty; a třemi zaměstnanci detenčních zařízení: sociální pracovníky v Příjímacím středisku Praha – Ruzyně a v Zařízení pro zajištění cizinců Bělá – Jezová a ředitelem Zařízení pro zajištění cizinců Poštorná.

Průzkum probíhal v těchto zařízeních:

- Zařízení pro zajištění cizinců Poštorná, jižní Morava, 50 km od Brna (pouze pro muže);
- Zařízení pro zajištění cizinců Bělá – Jezová; střední Čechy, 20 km od Mladé Boleslavi;
- Příjímací středisko na mezinárodním letišti Praha – Ruzyně, hlavní město Praha.

Příjímací středisko Vyšší Lhoty na severní Moravě navštíveno nebylo; na konci roku 2009 došlo k jeho přesunu do Zastávky u Brna (jižní Morava).

Všechna zařízení projevila ochotu spolupracovat na studii a zajištěné osoby, se kterými byly rozhovory vedeny, byly vybírány s pomocí sociálních pracovníků nebo náhodně.

2. PŘEHLED NÁRODNÍ LEGISLATIVY

2.1 Právní důvody zajištění

Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu, rozlišuje tři důvody zajištění žadatelů o mezinárodní ochranu: zajištění na základě tzv. Dublinského nařízení², zajištění v příjímacím středisku na mezinárodním letišti a zajištění žadatelů o mezinárodní ochranu v případě, že nebylo možné spolehlivě zjistit jejich totožnost (tj. žadatel/ka nemá platný cestovní doklad nebo se prokazuje padělanými doklady totožnosti) nebo pokud představuje hrozbu pro bezpečnost státu:

Za prvé, cizinec, u něhož je k posouzení žádosti o mezinárodní ochranu příslušný jiný členský stát EU, nesmí opustit příjímací nebo pobytové středisko až do doby, kdy má být dopraven do takto příslušného státu (§ 46 odst. 3 zákona o azylu s odkazem na tzv. Dublinské nařízení).

1 Pozn. překladatele: Anglické „detained“ je nadále překládáno českými výrazy „zajištěný“ či „zadržený“; obojí se stejným významem. Obdobně anglické „detention“ je nadále překládáno jako „zajištění“ či „zadržení“.

2 Nařízení Rady (ES) č. 343/2003 ze dne 18. února 2003, kterým se stanoví kritéria a postupy pro určení členského státu příslušného k posuzování žádosti o azyl podané státním příslušníkem třetí země v některém z členských států.

Za druhé, § 73 odst. 10 zákona o azylu stanoví, že cizinci žádající o mezinárodní ochranu na mezinárodním letišti budou zadrženi v přijímacím středisku, které se nachází v tranzitní zóně.

Za třetí, § 46a odst. 1 téhož zákona upravuje zajištění určité skupiny žadatelů o mezinárodní ochranu v případě, že nebyla spolehlivě zjištěna jejich totožnost, žadatel se prokazuje padělanými nebo pozměněnými doklady totožnosti, nebo je důvodné se domnívat, že by žadatel mohl představovat nebezpečí pro bezpečnost státu.

Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky (dále jen „o pobytu cizinců“), rozlišuje taktéž tři důvody pro správní zajištění cizinců:

V § 124 odst. 1 tento zákon stanoví oprávnění policie zajistit cizince staršího 15 let, jemuž bylo doručeno sdělení o zahájení řízení o správním vyhoštění nebo o jehož správním vyhoštění již bylo pravomocně rozhodnuto, je-li nebezpečí, že by mohl ohrozit bezpečnost státu, závažným způsobem narušit veřejný pořádek, mařit anebo ztěžovat výkon rozhodnutí o správním vyhoštění, nebo pokud je cizinec nežádoucí osobou zařazenou do Schengenského informačního systému.

Dle § 124b zákona o pobytu cizinců policie zajistí na dobu nezbytně nutnou toho cizince, který nevyužil možnosti dobrovolné repatriace podle zvláštního právního předpisu za účelem jeho vycestování z území v případě, že nepodal žádost o mezinárodní ochranu, ačkoliv k tomu byl vyzván; nebo nevycestoval po pravomocném ukončení řízení ve věci mezinárodní ochrany z území ve lhůtě stanovené výjezdním příkazem nebo ve lhůtě do 30 dnů, nebyl-li cizinci výjezdní příkaz udělen; případně uplynula doba oprávnění k pobytu na území uděleného osobě požívající doplňkové ochrany.

Podle § 129 téhož zákona bude cizinec zajištěn za účelem jeho předání či průvozu do jiného státu podle mezinárodní smlouvy nebo přímo použitelného právního předpisu Evropských společenství. To platí v případě, kdy předání cizince nebo dokončení jeho průvozu nelze uskutečnit ve lhůtě do 48 hodin (72 hodin, jde-li o průvoz leteckou cestou).

2.2 Minimální věk pro zajištění

Podle § 46a odst. 1 zákona o azylu by žadatelé mladší 18 let neměli být zajišťováni či setrvávat v režimu zajištění.

Zákon o pobytu cizinců v § 124b umožňuje policii zajistit cizince staršího 15 let. Pokud mají nezletilí zůstat v zařízení se svými zajištěnými rodiči, mají zde status „ubytovaného cizince“ podle § 140 odst. 1.

2.3 Příkaz k zadržení

Zákon o azylu, upravující zajištění v souladu s nařízením Dublin II a zajištění v přijímacím středisku, nehovoří o vydávání příkazu k zajištění per se.

Podle §§ 124 odst. 2 a 124b odst. 3 zákona o pobytu cizinců, regulující správní zajištění, je policie povinna vydat písemné rozhodnutí o zajištění opatřené odůvodněním. Rozhodnutí nabývá právní moci doručením nebo odmítnutím cizince rozhodnutí převzít.

2.4 Soudní přezkum příkazu k zadržení

V současné době není stanovena žádná zákonná povinnost, na základě které by docházelo k automatickému soudnímu přezkumu příkazu k zadržení.

V zákoně o azylu, § 46a odst. 3, je stanovena možnost podat žalobu proti rozhodnutí o zajištění v přijímacím středisku ve lhůtě 7 dnů ode dne doručení rozhodnutí; podání žaloby nemá odkladný účinek.

Podobně § 73 odst. 5 zákona o azylu umožňuje podat žalobu proti rozhodnutí o nepovolení vstupu na území ve lhůtě 7 dnů ode dne doručení rozhodnutí; podání žaloby nemá odkladný účinek. V obou těchto případech by soud měl vyřizovat žalobu přednostně, praxe je však jiná.

V § 124 odst. 5 zákona o pobytu cizinců a § 200o občanského soudního řádu je obsažena možnost podat odvolání proti příkazu ke správnému zajištění. Podle těchto zákonů soud rozhodne o trvání zajištění a nařídí propuštění cizince, jestliže zákonné důvody pro trvání zajištění pominuly.

2.5 Právo podat odvolání proti příkazu k zadržení nebo na přezkum důvodů zajištění

Dle § 46a odst. 4 zákona o azylu existuje možnost požádat o přezkoumání, zda důvody zajištění stále trvají. O přezkoumání může žadatel požádat po uplynutí jednoho měsíce ode dne nabytí právní moci posledního rozhodnutí Ministerstva vnitra nebo, podal-li proti tomuto rozhodnutí žalobu, ode dne nabytí právní moci rozhodnutí o žalobě.

Ustanovení § 73 odst. 6 říká, že cizinec zadržený v přijímacím středisku na mezinárodním letišti je oprávněn požádat o povolení vstupu na území po uplynutí jednoho měsíce od nabytí právní moci rozhodnutí Ministerstva vnitra vydaného v téže věci nebo rozhodnutí soudu o žalobě podané proti takovému rozhodnutí.

Právo na odvolání viz část 2.4.

2.6 Právo na informace o příkazu k zadržení a/nebo zákonných důvodech zajištění

Rozhodnutí Ministerstva vnitra o povinnosti setrvat v přijímacím středisku maximálně po dobu 120 dní nabyvá právní moci doručením, jak stanoví § 46a odst. 2 zákona o azylu.

Zákona o azylu v § 73 odst. 10 stanoví, že Ministerstvo vnitra poučí cizince při přijetí do přijímacího střediska na letišti o skutečnosti, že podáním žádosti o udělení mezinárodní ochrany mu nevzniká právo na vstup na území, a že bude povinen, nerozhodne-li Ministerstvo vnitra jinak, po dobu řízení o jeho žádosti setrvat v přijímacím středisku na mezinárodním letišti.

Dle § 124 odst. 2 zákona o pobytu cizinců lze cizince zajistit pouze poté, co mu bylo doručeno písemné rozhodnutí o zajištění opatřené odůvodněním, nebo poté, co takové rozhodnutí odmítne převzít.

2.7 Doba zajištění

Podle § 46a odst. 1 zákona o azylu Ministerstvo vnitra rozhodne o povinnosti žadatele o udělení mezinárodní ochrany setrvat v přijímacím středisku až do vycestování, maximálně však po dobu 120 dní, jestliže nebyla spolehlivě zjištěna totožnost žadatele, žadatel se prokazuje padělanými nebo pozměněnými doklady totožnosti, nebo je důvodné se domnívat, že by žadatel mohl představovat nebezpečí pro bezpečnost státu.

Tentýž zákon v § 73 odst. 10 stanoví, že cizinec může být povinen setrvat v přijímacím středisku na mezinárodním letišti po dobu maximálně 120 dní.

Zákon o pobytu cizinců ve svém § 124 odst. 2 stanoví, že doba zajištění nesmí překročit 180 dnů a počítá se od okamžiku omezení osobní svobody. V případě cizince mladšího 18 let nesmí doba zajištění překročit 90 dnů.

2.8 Poskytování zdravotní péče a její rozsah, poskytování sociálních služeb

Zákon o azylu stanoví, konkrétně v § 88, že žadateli o udělení mezinárodní ochrany a jeho dítěti narozenému na území se poskytuje bezplatná zdravotní péče v rozsahu péče hrazené ze zdravotního pojištění stanoveném zvláštním právním předpisem a dále zdravotní péče v souvislosti s nařízenou karanténou anebo jiným opatřením v souvislosti s ochranou veřejného zdraví. Toto je neplatné, pokud je zdravotní péče zajištěna podle jiného právního předpisu.

S ohledem na správní zajištění stanoví § 176 zákona o pobytu cizinců, že cizinci se po dobu zajištění na území poskytnou neodkladná zdravotní péče při stavech, které bezprostředně ohrožují život, mohou vést prohlubováním chorobných změn k náhlému úmrtí, způsobí bez rychlého poskytnutí zdravotní péče trvalé chorobné změny, působí náhlé utrpení a bolest, způsobují změny chování a jednání, ohrožují jeho samého nebo jeho okolí, nebo se týkají těhotenství a porodu, s výjimkou umělého přerušování těhotenství na žádost cizince, dále v souvislosti s nařízenou karanténou nebo jiným opatřením v souvislosti s ochranou veřejného zdraví. Náklady na poskytnutou zdravotní péči hradí stát. Nelze-li zdravotní péči poskytnout v zařízení, zajistí provozovatel poskytnutí této péče ve zdravotnickém zařízení. Způsobí-li si cizinec v době zajištění újmu na zdraví svévolně, má povinnost uhradit náklady léčení, včetně skutečně vynaložených nákladů na ostrahu a dopravu do zdravotnického zařízení a zpět.

Sociální, psychologické a jiné služby mohou být poskytnuty, jak stanoví § 42 odst. 2 zákona o azylu a § 134 odst. 4 zákona o pobytu cizinců.

2.9 Kontakt s vnějším světem

Právní úprava kontaktu s vnějším světem je shodná pro zajištění podle nařízení Dublin II, zajištění v přijímacím středisku na mezinárodním letišti a zajištění žadatelů o mezinárodní ochranu, jak je určuje § 46a zákona o azylu. Je stanoveno právo na bezplatnou právní pomoc a právo na kontakt s právníčkou nebo fyzickou osobou poskytující mu právní pomoc. Zákon o azylu dále stanovuje právo na přijetí návštěvy, pošty a balíků, a užívání veřejného telefonu.

V případě správního zajištění stanoví § 144 zákona o pobytu cizinců, že zajištěný cizinec má právo na přijetí návštěvy jedenkrát týdně, a to v počtu nejvýše čtyř osob současně přítomných, přičemž délka návštěvy nesmí přesáhnout dobu jedné hodiny. V odůvodněných případech může vedoucí zařízení nebo jeho zástupce, po dohodě s policií, povolit přijetí návštěvy i za dobu kratší než týden a delšího trvání; dovolují-li to kapacitní možnosti místností určených k přijímání návštěv, může být zvýšen i počet osob. Právo zajištěného cizince na kontakt s osobami poskytujícími právní pomoc není nijak omezeno. Návštěva zajištěného cizince umístěného v přísném režimu probíhá za přítomnosti policie.

2.10 Přístup k právní pomoci

Žadatel o udělení mezinárodní ochrany má právo požádat o pomoc právníčkou nebo fyzickou osobu zabývající se poskytováním právní pomoci uprchlíkům a právo na kontakt s touto osobou. Žadatel může vyhledat další právní pomoc za podmínky, že úhradu nákladů spojených s jejím poskytnutím ponese sám (§ 21 zákona o azylu).

V zákoně o pobytu cizinců stanoví § 144 odst. 3, že zajištěný cizinec má právo přijímat v zařízení návštěvy advokáta nebo zástupce právnícké osoby, který prokáže, že předmětem její činnosti je oprávnění poskytovat právní pomoc cizincům. Právo kontaktovat tuto osobu zmíněno není.

2.11 Ochrana osob se zvláštními potřebami

Nezletilá osoba bez doprovodu, rodič nebo rodina s nezletilými či zletilými zdravotně postiženými dětmi, osoba s vážným zdravotním postižením, těhotná žena nebo osoba, která byla mučena, znásilněna nebo podrobena jiným vážným formám psychického, fyzického či sexuálního násilí, by neměla setrvávat v zajištění z důvodů uvedených v § 46a odst. 1 zákona o azylu.

Ministerstvo povolí vstup na území výše uvedeným skupinám osob, které požádaly o udělení mezinárodní ochrany v tranzitním prostoru mezinárodního letiště, a předá tyto osoby do přijímacího střediska, jak stanoví § 73 odst. 3 zákona o azylu.

V případě zajištěných cizinců ukládá § 141 zákona o pobytu cizinců povinnost provozovatele podle možností zařízení přihlížet k náboženským, etnickým či národnostním zvláštnostem, příbuzenským a rodinným vztahům, věku nebo zdravotnímu stavu.

Nezletilí cizinci bez doprovodu jsou zpravidla umístováni odděleně od zletilých cizinců, muži jsou ubytováni odděleně od žen; výjimku lze učinit v případě osob blízkých. Cizinec mladší 18 let nebo cizinec zbavený způsobilosti k právním úkonům je umístěn spolu s osobou blízkou nebo s osobou, které byl svěřen do péče. Tyto osoby nejsou zajištěny, ale mají status ubytovaného cizince. Ubytovaný cizinec může zařízení opustit, má-li zajištěnou péči jiným způsobem. Jde-li o nezletilého nebo osobu zbavenou způsobilosti k právním úkonům, může opustit zařízení jen po písemném souhlasu zákonného zástupce. Provozovatel je cizinci, který podléhá povinné školní docházce podle zvláštního zákona, povinen umožnit plnění této povinnosti. Pokud je zajištěnou osobou nezletilý bez doprovodu, bude mu určen opatrovník.

2.12 Alternativy k institutu zajištění

Zákon nestanoví žádné alternativy k zajištění.

2.13 Ukončení zajištění

Zajištění podle nařízení Dublin II se považují za propuštěné v okamžiku jejich předání do členského státu Evropské unie příslušného k posouzení žádosti o udělení mezinárodní ochrany nebo pokud se rozhodnou dobrovolně opustit území. Naopak § 46a zákona o azylu nespecifikuje podmínky propuštění žadatele o mezinárodní ochranu ze zajištění.

Dle § 73 odst. 9 zákona o azylu je povolení ke vstupu na území uděleno automaticky (cizinec je dopraven do některého z ubytovacích středisek) v případě, že soud nerozhodne o žalobě proti rozhodnutí Ministerstva vnitra ve věci mezinárodní ochrany ve lhůtě 120 dnů ode dne učinění prohlášení o mezinárodní ochraně cizincem.

Zákon o pobytu cizinců stanoví v § 126b odst. 2, že jedná-li se podle vyjádření ošetřujícího lékaře o poškození zdraví zajištěného cizince trvalého charakteru nebo z charakteru onemocnění cizince lze předpokládat, že jeho pobyt ve zdravotnickém zařízení za účelem poskytnutí zdravotní péče bude delší než doba zbývajících do uplynutí 180 dnů ode dne zajištění, policie zajištění ukončí.

Podle § 127 zákona o pobytu cizinců musí být zajištění bez zbytečného odkladu ukončeno:

- a) netrvalí-li důvody, pro které bylo zajištění nařízeno,
- b) nařídí-li soud propuštění,

- c) je-li cizinci udělena mezinárodní ochrana,
- d) je-li cizinci povolen dlouhodobý pobyt za účelem ochrany na území.

3. PŘEHLED SITUACE V ČESKÉ REPUBLICCE

3.1 Základní informace

Dotazování proběhlo v Zařízení pro zajištění cizinců Poštorná (dotazník vyplnilo 29 zadržených), v Zařízení pro zajištění cizinců Bělá-Jezová (22 zadržených) a v Příjímacím středisku na mezinárodním letišti Ruzyně (7 zadržených).³ Celkem bylo vyslechnuto 15 zadržených žen, z toho dvě byly těhotné a dvě pečovaly o jedno své dítě, taktéž umístěné v zařízení pro zajištění cizinců. Pouze jeden z dotazovaných byl nezletilým bez doprovodu. Rozhovory, při kterých byl vyplňován dotazník, trvaly od 30 do 70 minut.⁴

Věk zadržených dotazovaných se pohyboval od 17 do 58 let⁵, většina z nich nebyla ve svazku manželském. Průměrná doba pobytu na území České republiky před současným zadržením se pohybovala víceméně kolem pěti let, mnozí zde pobývali ilegálně. V době rozhovoru se nacházeli v zadržení od několika málo dní po několik měsíců (v průměru 5,69 měsíce).

3.2 Povědomost o důvodech zadržení

Z celkového počtu dotázaných se vzorek 37 osob nachází ve statusu žadatele o mezinárodní ochranu, z čehož 6 osob jsou tzv. Dublinské případy. Ostatní jsou neregulérní migranti, čili osoby pobývající na našem území bez pobytového oprávnění. Co se týče povědomí těchto osob o důvodech jejich zadržení v některém ze zařízení, naprostá většina (85%) potvrzuje, že se cítí být o důvodech svého zadržení nějakým způsobem informována. Problematicky je vnímána komplexnost získaných informací – celkem 71% zadržených vyjádřila potřebu dalších konkrétních informací. Dotázaní pracovníci neziskových nevládních organizací (NNO pracovníci) poukazují na skutečnost, že informovanost zadržených o celkové proceduře, které podléhají, je ve skutečnosti mnohem nižší, než jak ji vnímají samotní zadržení. Vycházejí přitom z vlastní praxe, kdy zadržení často netuší, že by o konkrétní oblasti měli mít podrobnější informace. Samotní zadržení pak nejčastěji vyjádřili potřebu vědět víc o azylové proceduře (42%). Například žadatelé o mezinárodní ochranu v Příjímacím středisku Ruzyně se cítí být dobře informováni o azylové proceduře samotné. Taktéž vypovídají, že jim byl vysvětlen důvod jejich zadržení, nicméně smysl tohoto kroku vůči jejich osobám jim uniká. „Někdo z vaší vlády mi vysvětloval důvody mého zadržení, dostal jsem to i vytištěné, ale pořád nerozumím tomu, proč tu musím tak dlouho čekat.“ Důvody zadržení jsou pravděpodobně podávány v pro cizince nesrozumitelných právních termínech. Znalost veškerých podrobností je přitom pro zadrženou osobu klíčová, neboť jí umožňuje lépe se připravit na další kroky, jimž bude v rámci procedury čelit.

Téměř všichni zadržení uvedli, že informace o jejich právech a povinnostech jim byly předány policejními orgány a/nebo během úředního procesu při zadržení; někteří získali většinu informací již v době svého neoprávněného pobytu. Mezi zaměstnanci samotných zařízení pro zajištění cizinců se ovšem objevil názor, že policejní orgány zadržené cizince celkem často dezinformují, a to z pro ně neznámých důvodů. Ve výsledku jsou tak ucelené informace předávány zejména sociálními pracovníky zaměstnanými v zařízeních a pracovníky NNO (závisle na možnosti překonat jazykovou bariéru).

3 Dotazování pocházeli z těchto zemí původu: Ukrajina (19 zadržených), Vietnam (7), Mongolsko (7), Nigérie (4), Turecko (3), Srí Lanka (3), Bělorusko (2), Gruzie (2), Makedonie (2), Alžírsko (2), Rusko (1), Moldavsko (1), Srbsko (1), Kazachstán (1), Palestina (1), Ghana (1), Kamerun (1). Tito zadržení se hlásili k následujícím národnostem: Ukrajinská (15), Vietnamská (7), Mongolská (7), Nigerijská (4), Turecká (1), Kurdská (2), Tamilové (Srí Lanka - 3), Ruská (4), Běloruská (2), Albánská (3), Gruzínská (1), Arménská (1), Moldavská (1), Rusínská (1), Alžírská (2), Adai (Kazachstán - 1), Palestinská (1), Ghanská (1), Kamerunská (1).

4 Při dotazování byly použity následující jazyky: čeština (30), angličtina (9), mongolština (9), vietnamština (4), ruština (4), němčina (1), kurdština (1), albánština (1), arabština (1).

5 Průměr: 33, medián: 31, modus: 29.

Mezi dotazovanými v Zařízení pro zajištění cizinců Bělá-Jezová byl zaznamenán alarmující případ nezletilého bez doprovodu vietnamské národnosti. Tento nezletilý chlapec byl v zařízení zadržován zhruba jeden měsíc, aniž mu byl ustanoven opatrovník. V době naší návštěvy vypověděl, že za celou dobu dvou a půl měsíce, kterou v zařízení strávil, mu nebyl k dispozici jediný tlumočnick. Do okamžiku naší náhodné návštěvy mu z tohoto důvodu nebyly poskytnuty informace o jeho případu, které pro něj byly zejména významné.

3.3 Vnitřní a vnější prostory v zařízeních zajišťujících cizince

Nadpoloviční většina zadržených si nestěžuje na podmínky v pokoji, ve kterém jsou umístěni. Vcelku 41 % dotazovaných se vyjádřilo k místnosti, kde spí, negativně. Pozitivně tyto prostory hodnotí pouze několik osob. Čistota či vybavení pokoje se nezdají být tak problematické jako skutečnost, že jeden pokoj zpravidla obývá několik dalších spolubydlících. Běžně si zadržení stěžují na přílišný počet osob umístěných v neadekvátně malých místnostech: „v pokoji dostatečně velkém tak pro dvě osoby bydlíme čtyři; v naší místnosti nezbyvá žádný prostor ani na čtení si, psaní dopisů, modlení“. Někteří poznamenali, že chrápající by měli být umístěni ve společných pokojích odděleně od ostatních.

O něco hůře jsou vnímány ostatní prostory zařízení, 52 % je vnímá negativně. Je zmiňován nedostatek sportovních pomůcek a posilovacích zařízení, nemožnost být déle ve venkovním prostoru či nedostatečný venkovní prostor vůbec. Venkovní prostor je považován za problematický zejména v Příjímacím středisku mezinárodního letiště Ruzyně, kde se částečně zastřešený, zdmi obehnaný venkovní prostor nachází blízko ranvejí. Z tohoto důvodu se zde nedostává čerstvého vzduchu, zvukové podmínky neumožňují klidný rozhovor, nejsou zde žádné rostliny. Veškeré vnitřní prostory jsou nonstop klimatizované, přirozené denní světlo je k dispozici pouze v několika místnostech.

Podmínky v prostorách zařízení jsou zadrženými obecně přirovnávány k podmínkám klasického vězení, a to zejména v Příjímacím středisku Ruzyně a v Zařízení pro zajištění cizinců v Poštorné. „Cítím se jako v normálním vězení; nemůžu se přestat soustředit na mříže, jsou tu všude kolem mě“. Naopak Zařízení pro zajištění cizinců v Bělá-Jezové disponuje většími venkovními prostory obklopenými lesem. Ti ze zadržených, kteří mají zkušenost se zařízeními jak v Bělá-Jezové, tak v Poštorné, by právě z tohoto důvodu dali přednost umístění v Bělá-Jezové.

Pouze 20 % zadržených považuje zařízení pro zajištění cizinců za přelidněná, většinou se tento názor objevuje v Zařízení pro zajištění cizinců Poštorná. Celých 57 % dotázaných vypovídá, že snad kromě sociálních zařízení nemají k dispozici prostor, kde by mohli být nikým nerušeni a o samotě.

3.4 Pravidla a režim

Většina zadržených na tuto otázku zmiňovala běžná pravidla, jež většina zadržených dodržuje. Některá konkrétní pravidla ovšem zůstávají nepochopena, jako např. nemožnost užívat vlastní mobilní telefon, stejně jako nemožnost opsat si z osobních mobilních telefonů telefonní čísla na své příbuzné a přátele (dokonce ani na ošetřujícího lékaře). Opsat si telefonní čísla dovoluje pouze Příjímací středisko Ruzyně. V zařízeních pro zajištění cizinců se taktéž objevilo nové pravidlo, kdy pro potřeby zadržených nesmí být sociálními pracovníky odfaxovány právní dokumenty, a to ani právním poradcům zadržených. Tento krok se jeví jako velmi problematický a zadrženými je vnímán silně negativně, zejména v kontextu dostupnosti telefonu obecně a neexistujícího přístupu k internetové síti.

V zařízeních taktéž není dovoleno mít jakákoliv vlastní elektronická zařízení, zadržení by uvítali zejména možnost poslouchat rádio ve sluchátkách. Pocit reálného uvěznění posiluje i skutečnost, že zadržení si nemohou uvařit vlastní jídlo, a jsou nuceni podřídit se striktnímu režimu pravidelných snídaní, obědů a večeří.

V některých oblastech naopak přísnější pravidla chybí, zejména co se týče sledování televize (není stanoven způsob výběru sledovaného programu, a to za situace, kdy se na jednom patře obývaném různými jazykovými skupinami nachází jediný televizní přijímač). Taktéž přijímání telefonních hovorů z veřejných telefonních přístrojů nemá žádná konkrétní pravidla (je na ostatních zadržených, kteří náhodně zvednou zvonící telefon, zda dají vědět volanému, či zda v cizím jazyce vůbec postřehnou komu by měli hovor předat). Tyto okolnosti pouze zvyšují míru sociálního napětí mezi zadrženými.

V souladu s pravidly v Zařízení pro zajištění cizinců Bělá-Jezová zde nezletilí bez doprovodu obývají oddělené patro. Toto ochranné opatření se jeví problematickým v okamžiku, kdy se v celém zařízení nachází jediný nezletilý bez doprovodu. Tento je pak po naprostou většinu dne držen prakticky o samotě, kdy se s ostatními vidá pouze krátce v době jídla.

Zadržení v zařízeních pro zajištění cizinců mohou navrhopvat změny pravidel i režimu, nicméně tyto návrhy zůstávají zpravidla nevyslyšeny.

3.5 Personál zařízení

Nejčastěji jsou zadržení v kontaktu s bezpečnostní službou a sociálními pracovníky. Způsob jednání zadržení obecně hodnotí jako neutrální, profesionální interakci. Na otázku, zda tyto osoby podporují zadržené v jejich potřebách, odpovídají zejména dle země původu, potažmo jazykové bariéry, jako relativně nápomocné až mírně pozitivní.

V zařízeních nepanuje výrazně diskriminační prostředí. Okolo 20 % zadržených, kteří se nachází v jazykové či národnostní menšině se cítí být nějakým způsobem diskriminováno; z toho 61 % se cítí být diskriminováno ze strany personálu z důvodu nemožnosti se dorozumět a sdělit své potřeby. Tento problém zmiňují zejména osoby vietnamské a mongolské národnosti. Poněkud překvapivě byly zaznamenány případy, kdy se zadržení nejsou schopni domluvit se sociálním pracovníkem ani pomocí zcela běžných jazyků jako je ruština či angličtina: „sociální pracovník mi nerozumí a není zde k dispozici žádný tlumočník, na kterého bych se mohl obrátit; po příchodu sem mi byl poskytnut špinavý polštář, kvůli zápachu je nepoužitelný, ale sociální pracovník to ignoruje, nejsem schopen mu to nijak vysvětlit“

3.6 Bezpečnost uvnitř zařízení

Zadržení se uvnitř zařízení cítí být v bezpečí (bezpečnost ohodnotili 8,4 body z 10). Pracovníci NNO s tímto výsledkem souhlasí. Tento pocit je dán zejména přítomností bezpečnostní služby uvnitř zařízení a policejních hlídek u vstupů do objektu. Pracovníci zařízení se obecně snaží umísťovat osoby stejné národnosti a blízké jazykové skupiny na stejné patro či do společného pokoje. Skupiny národností, u kterých je vyšší riziko vzniku konfliktu, jsou automaticky umísťovány odděleně (Poštorná).

Výrazná menšina, pouze čtvrtina dotázaných vypověděla, že má zkušenost se slovními urážkami či zesměšňováním a podobnými nefyzickými útoky. 70 % těchto situací vzniká mezi zadrženými navzájem, zejména z důvodu společně obývaného prostoru, interpersonálních a kulturních důvodů. Personál zařízení i pracovníci NNO shodně vypovídají, že tyto konflikty jsou většinou důsledkem nahromaděného stresu, kdy zadržení jsou dlouhodobě v kontaktu se stále stejnými lidmi. Problémy se vyskytují zejména při výběru televizního programu a při pořadí užití rychlovarné konvice. „Maximálně stresující je například situace, kdy zadržený čeká na příchod hovor od rodiny, zatímco jiná osoba právě používá jediný dostupný telefonní přístroj.“ Tento druh zkušenosti se spíše opakuje (80 %), nebývá pro konkrétní osoby ojedinělý. Pouze několik osob zmínilo tento druh chování ze strany personálu. Verbální útoky mezi zadrženými a personálem se taktéž vyskytují.

Fyzické útoky jsou spíše výjimečné. Pouze dva zadržení vypověděli, že byli fyzicky napadeni a v obou případech se tak stalo ze strany ostatních zadržených, nikoliv ze strany personálu. Obdobná situace je zpravidla řešena přesunutím konfliktních osob na jiné patro (Poštorná), nebo ohrožených osob do ochranné zóny (Bělá-Jezová). Ostatně přesun na jiné patro či pokoj je možné uskutečnit nejen z těchto důvodů, ale i na žádost zadrženého.

Zadržení si na míru bezpečnosti oficiální cestou obecně nestěžují. Ti kteří tak učinili nicméně vypovídají, že se v jejich situaci nic nezměnilo.

3.7 Aktivity v rámci zařízení

Téměř všichni zadržení uvádějí, že v zařízení jsou jim k dispozici nějaké druhy zájmových činností. Ne všichni se jich ovšem účastní; někteří dokonce zmiňují, že o nějakých aktivitách v zařízení nikdy neslyšeli (4 %). Většina zmiňuje dostupnost nějakého sportu (fotbal, volejbal, stolní tenis, posilovací stroje) a někteří navštěvují zájmové kroužky provozované NNO (kroužek šití v Bělé-Jezové, keramická dílna v Poštorné, malování). Mnozí zmiňují sledování televize a četbu.

Zadržení se na aktivitách účastní zejména kvůli možnosti odreagovat se psychicky od stresu způsobeného zadržením a nejistotou. Mnozí zadržení uvádějí, že je nezbytné mít během dne k dispozici nějakou činnost, kterou se mohou zabývat, zatímco čekají na rozhodnutí o jejich případu. „Potřebuji zde nějak strávit čas a úplně nezhloupnout.“ Ti, kteří se aktivit neúčastní, většinou zmiňují nezajímavost dostupných činností, nebo se na nějakou činnost již nemohou vůbec soustředit. Sociální pracovnice v Bělé-Jezové například přiznává, že zadrženým hrozí upadnutí do apatie již po třech měsících pobytu v zařízení. Obdobně vypověděla jedna ze zde zadržených: „ze začátku jsem chodila šít, dělala jsem nějaké sporty, přečetla jsem všechny ruskojazyčné knihy, které jsou ve zdejší knihovně. Ale teď už jsem jenom unavená. Jediná věc, na kterou dokážu myslet, je kdy se odsud dostanu.“

Nejčastější aktivitou nicméně zůstává sledování televize a četba knih. Přitom více než 30 % zadržených nemá dle svých slov ke knihám přístup, zejména kvůli jejich nedostupnosti v daném jazyce a taktéž malé různorodosti témat. Mnoho zadržených vyjádřilo přání sledovat filmy v televizi až do konce, neboť televize se pravidelně vypíná v konkrétní hodinu nezávisle na délce vysílaného pořadu. Přístup k televiznímu vysílání je taktéž omezen pro menšiny, neboť na patře se vždy nachází pouze jeden televizní přijímač. Pouze Přijímací středisko Ruzyně disponuje televizí na každém pokoji. Zadržení si taktéž stěžují na nedostatečné množství či kvalitu sportovního vybavení, což fakticky znemožňuje účastnit se sportovních aktivit (Poštorná). Již výše zmiňovaný nezletilý bez doprovodu měl pravidelně k dispozici jedinou aktivitu, kterou bylo sledování českých televizních kanálů.

Jedna třetina zadržených vypověděla, že má k dispozici nějaký prostor pro vykonávání náboženských rituálů. Tyto hlasy pocházejí zejména ze zařízení v Bělé-Jezové, kam jednou týdně dojíždí pravoslavný kněz. Naopak muslimové nemají žádný prostor pro praktikování svého náboženství.

Zadržení v České republice nemají žádný přístup k počítačům a internetovému připojení, což je z jejich strany vnímáno velmi negativně. Internetové připojení by dle jejich slov umožnilo snazší kontakt s vnějším světem, s rodinou a přáteli zadržených, taktéž by byl vítán kvůli možnosti číst si aktuální zprávy v nejrůznějších jazycích. Kromě toho by ještě větší množství zadržených (34 %) uvítalo přístup k nějakému vzdělávacímu kurzu, zejména jazykovému. Pouze několik ovšem zmiňuje možnost navštěvovat kurz češtiny v Bělé-Jezové. Ostatní uvádí, že nechťejí žádnou další aktivitu, a někteří chtějí „svobodu“ spíše než jakýkoliv druh další aktivity.

3.8 Otázky zdravotní

Na otázku zdravotnického personálu zadržení uvádějí, že je jim na požádání k dispozici lékař a sestra. Zadržení uvádí, že během první zdravotní prohlídky, jež zpravidla následuje ihned po příjezdu do zařízení, jsou instruo-

vání v jim srozumitelném jazyce. Necelá jedna třetina (27 %) ovšem vypovídá, že instrukcím lékaře z důvodu jazykové bariéry nerozumí. Tyto problémy by dle zadržených mohl vyřešit přítomný tlumočnick.

Samotnou úroveň lékařské péče hodnotí 37% zadržených negativně, 27% zadržených pozitivně, zbytek zůstává neutrální. Ti, kteří mají negativní zkušenosti, zmiňují téměř vždy nemožnost dosáhnout na specializovanou lékařskou péči. Zadrženi si zpravidla stěžují na to, že jediným dostupným řešením jejich zdravotních potíží zůstávají prášky tlumící bolest, nikoliv léčba původního problému. Totéž platí v oblasti dentální péče, kdy zadrženi mají pouze dvě možnosti: užívat léky tlumící bolest nebo vytržení zubu. Více než 40% zadržených vypovídá, že by potřebovali přístup k širší zdravotní péči, zejména specialistům v oboru gynekologie, psychologie, psychiatrie a již zmíněné dentální péči. Personál zařízení upozorňuje na skutečnost, že externí lékařská péče je zajištěna vždy v nejbližší nemocnici, a to tak, že zadrženi mají při ošetření vždy prioritu. Nicméně dle zadržených je tato lékařská péče dostupná pouze pro velmi závažné případy. Těhotné ženy jsou pod pravidelným dohledem externího lékaře jednou za měsíc.

Fyzické zdraví

Většina zadržených přiznává, že pobyt v zařízení ovlivnilo jejich psychický stav: 77% popisuje negativní dopady, zatímco 7% popisuje dopady pozitivní. V podmínkách České republiky se hodnocení fyzické kondice snižuje z hodnocení „uspokojivý“ před zadržením (v průměru odpovídá hodnocení 8,6 bodů z 10) na průměrný (v průměru pokles na 5,81 bodů z 10). Na vině jsou dle zadržených podmínky v zařízeních a stres způsobený zadržením, méně již samotná dostupnost lékařské péče.

Psychické zdraví

Naopak v oblasti psychické kondice se zdají být dopady zadržení mnohem závažnější. Celkem 82% osob vypovídá o zjevných dopadech zadržení na vlastní psychiku, z toho všichni se pohybují v kategorii negativní. Psychická kondice upadá z původní „chvalitebné“ (ohodnoceno jako v průměru 8,83 body z 10) do „mírně podprůměrné“ (v průměru 4,5 bodu z 10). Jako nejpodstatnější faktor způsobující tento posun je označována pouhá skutečnost, že zadrženi se nacházejí „za mřížemi“. Psychika zadržených je ovlivňována zvýšenými obavami a stresem. Téměř jedna čtvrtina zadržených přiznává, že vlivem zadržení trpí nějakým typem psychických potíží. Kromě toho jsou psychické potíže způsobeny i faktem, že životní plány těchto osob byly přerušeny, trpí nedostatkem kontaktu s rodinnými příslušníky a vnějším světem obecně, někteří říkají, že zadržením pozbyli svá nejběžnější práva.

3.9 Sociální interakce v rámci zařízení

Kromě výše uvedených případů slovních útoků či zřídka se objevujících fyzických napadení zadržení uvádí, že běžná mezilidská interakce je zde spíše neutrální. Vnímání této otázky se ovšem mění a zhoršuje s počtem dnů strávených v zařízení. Necelá čtvrtina zadržených uvádí, že se jim v této oblasti daří špatně, a to zejména v důsledku kulturních střetů. Mnozí uvádějí, že nevychází s konkrétními národnostmi, nebo že si prostě nerozumí, což může být myšleno jak jazykově, tak i lidsky. Tyto poznatky jsou zaznamenány navzdory ujištění, že zadrženi jsou umísťováni v rámci poschodí s ohledem na jejich národnost, jazykovou skupinu atd. Vzhledem k počtu národností se i tak na společné chodbě potkávají velmi odlišné kulturní skupiny.

Mnozí dotazovaní poukazují na určité problémy existující mezi zadrženými. Tyto problémy přičítají opět buď kulturním odlišnostem, nebo prostému faktu zadržení a napětí vyvolanému životem v této specifické komunitě.

Většina zadržených se v zařízení může obrátit na nějakou pro ně důvěryhodnou osobu, což je v 90% někdo z personálu zařízení, nikoliv jiný zadržený.

3.10 Kontakt s vnějším světem

Celkem 81 % zadržených uvádí, že v zemi původu mají blízké rodinné příslušníky, o které je většinou nějakým způsobem postaráno. Pro neregulární migranty je typické, že někteří členové rodiny a/nebo blízcí přátelé se nacházejí v hostující zemi. Na druhou stranu u žadatelů o mezinárodní ochranu je mnohem pravděpodobnější, že v hostující zemi nikoho neznají.

Zadržení uvádí, že pokud chtějí kontaktovat někoho mimo zařízení, použijí k tomu veřejný telefon (77,4 %). Za tímto účelem je jim poskytnuta jednou za tři měsíce telefonní karta s kreditem 200 Kč. Ta vystačí více či méně na dvacetiminutový rozhovor. Existuje zde možnost zakoupení další telefonní karty, na což ovšem většina nemá dostatek peněz. Proto je preferována metoda „prozvánění“ přátel či rodinných příslušníků a následné vyčkávání telefonátu druhé strany. Držení a užívání mobilních telefonů je přísně zakázáno. Toto pravidlo má taktéž závažný dopad na práci NNO pracovníků, kterým není dovoleno užití mobilního telefonu, a to ani během právní konzultace, tudíž i potenciální tlumočnick na telefonu zůstává nedostupný. I přesto je telefonické spojení považováno za nejdůležitější způsob komunikace s vnějším světem. Internetové připojení je zcela nedostupné, ovšem zadrženými je považováno za druhý nejvíce žádaný způsob spojení se světem za zdi zařízení. Pouze naprostá menšina by preferovala osobní návštěvy ze strany svých blízkých, neboť je to pro ně aktuálně nedosažitelná možnost. Děje se tak z důvodu umístění zadrženého do zařízení nacházejícího se ve velké vzdálenosti od místa původního bydliště, navíc v kombinaci se špatnou dopravní dostupností; nebo proto, že rodina se nachází v zemi původu. Osobní návštěvu potvrdilo pouze kolem 15 % zadržených; 70 % z těchto návštěv tvořili právní poradci z NNO, 29 % přátelé zadržených a pouze 15 % rodinní příslušníci.

Na otázku, zda zadržení mají přístup k preferovanému způsobu kontaktování vnějšího světa, odpovídá 83 % negativně. To je způsobeno již výše zmíněnou nedostupností mobilních telefonů a internetu. V této oblasti se ovšem objevují i méně obvyklé žádosti, jako možnost strávit návštěvní hodinu⁶ s česky hovořícím partnerem ve větším soukromí, jak si přála jedna ze zadržených těhotných žen. Zvýšenou potřebu soukromí označila za svou zvláštní potřebu. Toto jí není umožněno kvůli zaměstnanci bezpečnostní služby, který je v návštěvní místnosti vždy přítomen. Ostatní jazykové skupiny jsou v tomto ohledu mimoděk zvýhodněny, neboť jejich rozhovorům by třeba jen nechtěně nikdo nenaslouchá.

3.11 Rodina a podmínky zadržení

Téměř polovina dotazovaných uvedla, že mají děti a tyto žijí mimo dané zařízení. Dotazník vyplnily i dvě svobodné matky pečující v zařízení Bělá-Jezová o jedno své dítě předškolního věku. Obě se shodly na přítomnosti negativních vlivů na jejich děti ubytované v zařízení, zejména nedostatek vhodné výživy, nedostatek hygienických potřeb pro děti, jedna z nich uvádí, že nemocné dítě by nikdy nemělo být ubytováno v obdobném zařízení.

3.12 Výživa a podmínky zadržení

Zadržení obecně nemají rádi jídla podávaná v zařízeních. Jako důvod uvádějí špatnou kvalitu (zhruba polovina dotazovaných) a malou pestrost stravy. Mnozí také nejsou zvyklí na českou kuchyni, která se výrazně liší od jejich národní (problematické zejména pro Afričany a Asiaty). Hlavně ženy pocítují nedostatek čerstvého ovoce a zeleniny, nedostatek vitamínů a jsou náchylnější k radikálnímu zhubnutí. Zadrženým osobám vadí, že si nemohou sami vařit. Třetina dotazovaných pozoruje ztrátu chuti k jídlu a popisují s tím spojené zažívací problémy, kvůli čemuž se cítí i psychicky hůře.

⁶ Povolena je návštěva maximálně čtyř osob na jednu hodinu týdně.

Mnozí zadrženi zmiňují noční pocity hladu. To je podle nich způsobeno zejména časovým rozmezím mezi podáváním večeří a snídaní.⁷ Proto zadrženi často uvádějí, že osoby, které nedostávají od svých přátel a blízkých žádné balíčky s potravinami, jsou mezi samotnými zadržnými považováni za zranitelnější. Matky s dětmi si stěžovaly na postup personálu, který není ochoten je ráno vzbudit k odchodu na snídani ani v případě, že zaspí.⁸ V takovém případě totiž musejí i s dětmi vyčkat do oběda, které je tak jejich prvním jídlem dne. Totéž pravidlo platí i pro ostatní, včetně těhotných žen. Matky též poukazyvaly na obtíže v případě, kdy chtějí vzít jídlo s sebou na pokoj, aby nakrmily své dítě v čase, kdy má samo hlad. Těhotné ženy dle svých slov nedostávají žádné vitamíny či kalcium navíc, a zároveň je jim znemožněno tyto preparáty obdržet od svých blízkých poštou. Na těhotné ženy se nevztahuje žádná výjimka, a tedy i ony mají omezenou hmotnost přijímaného poštovního balíku na maximálně 5 kilogramů. Jedinou výhodou pro tuto skupinu je jeden kus ovoce denně navíc. Jedna z těhotných žen navíc poukázala na skutečnost, že po 23 hodině již nemá přístup ke studené pitné vodě, neboť k dispozici je pouze teplá voda ze sprch.

3.13 Podmínky zadržení a jednotlivci

Zhruba polovina zadržných nemůže v noci dobře spát. Celých 68 % z této skupiny to klade za vinu životním podmínkám, jako je hluk či nepohodlné lože. Zadrženi taktéž zmiňují, že nemohou spát kvůli neodbytným myšlenkám a obavám z budoucnosti.

Obtížné situace

Zadrženi byli taktéž dotazováni na subjektivně tři nejtěžší věci, kterým musí v podmínkách zadržení čelit. Na prvním místě zmiňuje celkem 53 % dotázaných nějakou okolnost spojenou se samotným faktem zadržení, např. pobyt za zamřížovanými okny, přerušování životních plánů, nedostatek kontaktu s vnějším světem, ztráta práv a možnosti činit ty nejběžnější věci, jako uvařit si vlastní jídlo, poslouchat vlastní hudbu či používat osobní mobilní telefon. Největší skupina, celkem 31 % uvádí, že jednoduše pobyt za mřížemi je tou nejobtížnější věcí, které musí čelit. Celkem 17 % zmiňuje nedostatek možností kontaktovat osoby mimo zařízení. Pouze 14 % dotázaných uvádí životní podmínky jako takové a zhruba 7 % poukazuje na psychiku a obavy spojené s jejich situací.

Za druhou nejtěžší věc, které musí zadrženi čelit, jsou nejčastěji označovány životní podmínky a opět obecné dopady pobytu v některém ze zařízení. Pouze méně než 10 % uvádí oddělení od vlastní rodiny.

A opět, odpovědi na třetí nejobtížnější věc pro osoby pobývající v detenčních zařízeních se nejvíce opakují ve dvou ohledech: životní podmínky a život pod zámekem obecně.

Vnímání těchto nejtěžších věcí se v průběhu času zpravidla nemění. Celkem 60 % dotázaných uvádí, že si zde prožili v určitém období obzvláště těžké chvíle, 44 % říká, že je to velmi těžké každý den a 37 % uvádí, že nejhorší to bylo prvních pár dní.

Máme zde ale k dispozici i pohled pracovníků NNO, zejména právních poradců, kteří za nejproblematičtější považují nedostatečnou soudní kontrolu a libovůli policejních orgánů. Také souhlasí s tím, že ztráta osobní svobody a izolace vrhají zadržené do nelehkých životních situací. Pro žadatele o mezinárodní ochranu, kteří uprchli z aktuálních válečných oblastí, je velmi důležitý přístup k nezávislému zpravodajství o vývoji v jejich zemi a zejména ke komunikačním prostředkům, pomocí nichž by kontaktovali své blízké – zejména jsou-li na místě pochybnosti o tom, zda se příbuzným podařilo přežít.

7 Podávání večeře začíná kolem 17 hodin, zatímco snídaně jsou k dispozici v 8 hodin ráno. Vzhledem k tomu, že si zadrženi nemohou brát tato jídla na pokoj, se zdá být tato mezera příliš dlouhá.

8 Jak bylo řečeno výše, zadrženi nemají dovoleno držet jakákoliv elektronická zařízení, a tedy ani budíků.

Výsledek zadržení

Pouhých 25% zadržených ví, kdy budou opět propuštěni na svobodu. Většinou ale pouze spočítají zbylé dny do maximální možné doby zadržení, tedy 180, respektive 120 dní. Většina také upozorňuje na to, že neznalost doby, na kterou ještě budou zadrženi, má velmi negativní dopad na jejich psychický stav. Pouze 35% zadržených osob tvrdí, že jsou obeznámeni s výsledkem samotného zadržení, čili že očekávají nějaké konkrétní správní rozhodnutí.

Zvláštní potřeby a zranitelnost

Zadržení většinou neuvádí, že by měli nějakou zvláštní potřebu, ale pokud se tak stane (kolem 30% dotázaných), pak nezmiňují žádnou z tzv. klasických zvláštních potřeb, jak je definují stávající zákony a politiky. Za zvláštní potřebu tak většina dotázaných uvedla skutečnost, že jsou odtrženi od své rodiny a milovaných. Někteří uvádí, že se cítí zranitelní z hlediska jazyka, tedy že se nedorozumí česky a mají menší možnost o cokoli požádat sociální pracovníky. Taktéž osoby, které nejsou podporovány přáteli a blízkými ve formě balíčků s potravinami či knihami v jejich jazyce, se cítí být zranitelnější. Osoby se zdravotními problémy většinou zmiňují nemožnost podrobit se řádné léčbě. Mezi dotazovanými byla i osoba, která se považovala za zranitelnou z hlediska utrpeného psychického traumatu: muž, který uprchl ze situace, jež přímo ohrožovala jeho život a kde byli vyvražděni zbylí členové jeho rodiny. Podařilo se mu doletět do České republiky a zažádat zde o mezinárodní ochranu. V době našeho rozhovoru strávil v uzavřených prostorách Příjímacího střediska mezinárodního letiště Ruzyně již 3 měsíce a 20 dní. Při rozhovoru popisoval, že pobyt zde je pro něj extrémně náročný, a že osoby s tak závažnými traumaty by neměly být zadržovány v obdobném druhu vězení, jak svůj pobyt zde vnímal.

Dotázaní byli ovšem daleko otevřenější k popisu zvláštních potřeb ostatních zadržených. Na tuto otázku vyjmenovávají osoby s klasickými zvláštními potřebami (ženy s dětmi, samotné děti, nezletilí bez doprovodu, těhotné ženy, starší osoby, nemocní, osoby s psychickými problémy), ale zpravidla taktéž dodávají, že každý zadržený je svým způsobem zranitelný. Taktéž uvádí, že odtržení od jejich nejbližších (dětí, partnerů apod.) činí ostatní zranitelnými. Podle názoru mnohých jsou zranitelnější i psychicky slabší osoby a lidé bez duchovní podpory některého náboženství. Taktéž ti, kteří nemluví česky, jsou z pohledu ostatních zadržených považováni za zranitelnou skupinu, stejně jako ti, kteří v zadržení stráví celých 180, resp. 120 dní.

Většina dotázaných pak uvádí, že pobyt v zadržení negativně ovlivnil jejich vnímání sebe sama. Většinou se stávají pasivnějšími a depresivnějšími, dříve sociálně aktivní lidé upadají do apatie.

4. ANALÝZA DAT A CENTRÁLNÍ TÉMATA

1. Zadržení poukazují na zhoršení jejich fyzického a psychického zdraví: To platí i pro osoby, které v zadržení strávili relativně krátkou dobu. Často se vyskytuje ztráta chuti k jídlu a problémy se spaním.

Měli jsme možnost hovořit se zadrženými, kteří podléhali podmínkám v zařízení po různě dlouhou dobu. Ti, kteří již v zadržení strávili několik měsíců, poukazovali na skutečnost, že ačkoliv se zpočátku s danými podmínkami vyrovnávali dobře, cítili se po delší době deprimovaní, unavení, přestali mít zájem o jakékoliv nabízené aktivity a jedinou věcí, na kterou se mohli nadále soustředit bylo pouze to, jak a kdy se dostanou ze zařízení pro zajištění cizinců ven. Někteří předpokládají, že po propuštění bude ještě nějakou dobu trvat, než se opět vrátí do původní psychické a fyzické kondice.

Je zajímavé, že i přesto, že značná část zadržených považuje zdravotní péči za nedostatečnou, neuvádí tuto skutečnost jako hlavní příčinu zhoršení jejich fyzického stavu a už vůbec ne jako příčinu zhoršení stavu

psychického. Zajisté to neznamená, že přístup k adekvátní lékařské péči není důležitý. Spíše to jen potvrzuje domněnku, že mnohé zdravotní potíže jsou způsobeny pouhým pobytem v zadržení, nikoliv mírou dostupnosti zdravotní péče jako takové. Můžeme tedy uzavřít, že zdravotní stav zadržených je více ovlivňován samotným pobytem za mřížemi než čímkoliv jiným.

2. Zadržení byly informovány o důvodech zadržení, nicméně nedostatečně: Většina zadržených (přes 70 %), všichni dotázaní NNO pracovníci a jedna dotázaná sociální pracovníce připouštějí, že zadržení nejsou patřičnými orgány dostatečně informováni. Tyto mezery pak vyplňují NNO právníci a zaměstnanci zařízení, zejména sociální pracovníci. V zařízeních pro zajištění cizinců způsobuje tato praxe množství problémů: ti, jež se po zadržení nedomluví česky nebo jiným použitelným jazykem, mají jen malou šanci se na potřebné informace doptat, nebo jim to zabere mnohem více času. Za druhé, ti kteří mají možnost se poradit s NNO právníkem, tak často nemohou učinit bez přítomnosti tlumočnicka, a ten nemusí být dostupný ani pomocí telefonu (včetně překladu právních dokumentů, správních rozhodnutí apod.). Za třetí, když zadrženým chybí relevantní informace, snaží se je zjistit od ostatních. Tímto způsobem se šíří mnohé fámy, které dávají zadrženým falešné naděje nebo neodůvodněné obavy – což má nanejvýš negativní efekt na jejich psychickou a fyzickou kondici; to potvrzuje jak dotazovaná sociální pracovníce, tak právníci. V některých případech se tato situace řeší pomocí jiného zadrženého, který je ochoten dotazy přeložit. Pokud se takový najde, záleží jen na jeho ochotě a schopnostech; dostupnost takového dobrovolníka k užití například právníky je ovšem sporná. Pokud přihlídneme k tomu, že policie samotná pravděpodobně neposkytuje zadrženým vždy řádné informace, mají zadržení vcelku malou šanci vytvořit si přesný obrázek o jeho právech a možnostech v budoucnosti.

V Příjímacím středisku Ruzyně zadržení nerozumí důvodům jejich dlouhodobého umístění zde spíše kvůli nevhodnému způsobu předávání informací. Je použit příliš právníký jazyk. Dalším problémem je, že žadatelé o mezinárodní ochranu nejsou vůbec informováni o podmínkách v ubytovacích zařízeních, kam se mohou za jistých okolností dostat. Jeden z nich uvedl, že si není jist, jestli může ubytovací zařízení opustit na povolenku, či zda se jedná jen o jiný typ zadržovacího centra. Jiný byl přesvědčen o tom, že jakmile bude propuštěn ze stávajícího zadržení, bude si moci najít práci, což ovšem není možné. Tyto osoby jsou tedy taktéž izolovány od jistého druhu informací, ať už je to v jejich relativní prospěch či naopak.

Maximální doba zadržení je dobře známa všem zadrženým. Nicméně většina považuje 180, respektive 120 dní za příliš mnoho, zejména z důvodů spojených s psychickým zdravím. Mnozí považují tak dlouhou dobu strávenou v zadržení za druh trestu, přestože nespáchali žádný trestný čin. I ti, kteří věděli, že čekají pouze na deportaci ze země, byli rozčarováni z toho jak dlouho tato procedura trvá – považovali tento postup za plýtvání jejich časem, psychickým a fyzickým zdravím, silami a penězi.

3. Problémy v komunikaci: Pozorovali jsme, že nemožnost domluvit se může způsobovat izolaci určitých skupin a činit je tak zranitelnými. Zadržení nemluvící česky se cítí být diskriminováni personálem zařízení, protože se jim nedostává stejné pozornosti jako ostatním; 25 % nemá přístup k lékařské péči v jazyce, kterému rozumí, tedy nemohou popsat své zdravotní potíže.

4. Odtržení od rodiny může způsobovat zranitelnost: Při popisu svých zvláštních potřeb zmiňuje velká část zadržených odtržení od jejich rodiny. Vypadá to, že návštěvy probíhají jen u procenta zadržených, a prostředky komunikace jsou nedostatečné. Přibližně každý druhý zadržený má potomky a většina z těch, kteří mají partnery či jiné členy rodiny popisují, že jim velmi chybí. Z našeho pozorování vyplývá, že možnost zůstat v kontaktu s přáteli či rodinnými příslušníky hraje extrémně důležitou roli v životě zadržené osoby.

5. Životní podmínky jsou náročné, nicméně zadržení samotné způsobuje mnohem větší stres: Samotný život v zadržení a nutnost podřídit se určitým pravidlům jsou svým způsobem velmi náročné. Zadrženým není umožněno postarat se o sebe jejich přirozeným způsobem a v přirozeném režimu. Někdy

se zdá, že jisté obtíže by mohla vyřešit jistá dávka tolerance, ať už ze strany zaměstnanců zařízení, nebo ze strany ostatních zadržených. Nicméně, jsou zde oblasti, které vedou k určitým typům zranitelnosti obecně: způsob, jakým mohou zadržení kontaktovat vnější svět včetně právních poradců a chybějící preferované způsoby komunikace; nabízené aktivity neposkytují odpovídající druh odpočinku; nemožnost vlastnit jakoukoliv elektroniku v zařízeních pro zajištění cizinců (budíky, MP3 přehrávače apod.); nemožnost vybrat si z denních pokrmů či si uvařit vlastní jídlo, atd. V zařízeních pro zajištění cizinců nejsou stanoveny žádná zvláštní pravidla pro osoby se zvláštními potřebami, kromě jejich umístění do budov dle pohlaví, věku a jiných okolností. Jak jsme viděli, určité osoby se zvláštními potřebami se tak dostávají do mnohých konkrétních problémů. Taktéž jsme mohli pozorovat, že tyto problémy jsou jen zřídka adekvátně řešeny. Pro bližší podrobnosti viz výše.

Ve srovnání s výsledky ostatních zemí zúčastněných na projektu můžeme říci, že jisté podmínky jsou v České republice nad evropským průměrem, počítaje v to pocit bezpečí, dobu zadržení, pocity z výsledků zadržení. Nicméně čelit zadržení je stále velmi náročné, ať už vezmeme v úvahu způsob, jakým zadržení popisují zhoršení svého fyzického a psychického stavu, či to, jak odlišně po této zkušenosti vnímají sami sebe.

5. ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ

- Zadržení samotné má negativní dopad na psychické a fyzické zdraví zadržených. Z našich dat vyplývá, že je potřeba zajistit lepší zdravotní péči; ani nejlepší péče ale nedokáže odstranit výše uvedené negativní dopady na zdraví. Proto by mělo zadržení trvat co nejkratší dobu.
- Přehled legislativy poukazuje na dvě spojená témata. Za prvé, kvůli krátké lhůtě na podání odvolání proti rozhodnutí o zadržení a obtížnému přístupu k právnímu poradenství, v kombinaci se skutečností, že soudy nemusí o těchto podáních rozhodnout v krátkém časovém úseku, se dostáváme k závěru, že soudní přezkum je spíše nedostatečný a neefektivní. Za druhé, soudy ani policie nemají možnost využít jakékoliv alternativní řešení, protože tato jednoduše neexistují. Nedávají tak cizincům možnost například zůstat na svobodě za podmínky, že zůstanou v kontaktu s úředními místy pro případ, že bude nařízena jejich deportace.
- Doporučujeme zavést automatický soudní přezkum rozhodnutí, jež ukládají zadržení cizinců. Taktéž je důležité stanovit konkrétní lhůtu, ve které by soud tato rozhodnutí musel přezkoumat. Alternativní řešení k detenci by měla být začleněna do českého právního řádu. Tyto a další patřičné kroky mohou omezit zhoršování fyzického a psychického stavu osob podléhajících zadržení.
- Zadržení jsou nedostatečně informováni o důvodech jejich umístění do těchto zařízení, azylových a deportačních procedurách a o jejich právech v průběhu zadržení, a to z mnoha důvodů. Tato skutečnost taktéž negativně ovlivňuje psychiku dotazovaných. Doporučujeme poskytovat zadrženým osobám přesné a snadno srozumitelné informace, umožnit jim přístup ke všem potřebným informacím v psané podobě a v jazyce, o kterém není pochyb, že mu dostatečně rozumí. Zadržení mají mít reálnou možnost setkat se s právními poradci a radit se s nimi. To znamená, že poradci mají mít k dispozici tlumočníky nebo mít možnost se s tlumočnickem spojit v okamžiku konzultace se zadrženým.
- Menšinové jazykové skupiny se cítí být diskriminovány právě kvůli chybějící překladatelské službě. Navrhujeme vytvořit efektivní systém, pomocí kterého by se mohli zadržení spojit s tlumočníky. Taktéž bychom chtěli doporučit Ministerstvu vnitra a ředitelům těchto zařízení, aby zaměstnávali pouze sociální pracovníky vybavené schopností mluvit cizími jazyky, anebo jim alespoň nabídnout jazykové vzdělání. Angličtina je v tomto mezinárodním prostředí nezbytností a je pravděpodobnější, že se v dané menšinové jazykové skupině nachází osoby hovořící anglicky či rusky, než česky.

- Aktivita jsou nezbytné k udržení fyzické i psychické kondice, zejména k uvolnění stresu a vyplnění volného času. Věříme, že dobře dostupné a zajímavé volnočasové činnosti mohou omezit vnitřní napětí a mít pozitivní dopad na psychické zdraví zadržovaných. Viděli jsme, že aktivity by mohly být prováděny užitečnějším způsobem; možná i ředitelé zařízení by mohli se zadržovanými v této otázce spolupracovat a zjišťovat, které činnosti jsou zejména vítány.
- Taktéž kontakt s vnějším světem je velmi důležitý pro psychické zdraví zadržovaných. Domníváme se, že povolení opsat si důležitá telefonní čísla z odebraných mobilních telefonů nemůže nijak ohrozit bezpečnost či jinak narušit chod zařízení. Dostupnější telefonní automaty se zdají být nezbytností. Doporučujeme povolit internetové připojení jako komunikační prostředek, přinejmenším k odesílání emailů apod., jako vhodnou nízkonákladovou alternativu k telefonním hovorům.
- Viděli jsme, že osoby, jež utrpěly psychická traumata, jsou stále zadržovány v Příjímáckém středisku mezinárodního letiště Ruzyně. Domníváme se, že tyto osoby by neměly být zadržovány, jelikož jejich schopnost odolávat podmínkám zadržení je značně oslabena a jejich rozpoznání by mělo být učiněno na profesionální úrovni.
- Domníváme se, že těhotenství žen má být respektováno a těhotným ženám se má dostat řádné výživy a péče, včetně možnosti vzít si jídlo s sebou na pokoj, budíčku na snídani, poskytování adekvátního množství hygienických potřeb apod.
- Nezletilí bez doprovodu nemají být zadržováni. Byli jsme svědky selhání systému, kdy sedmnáctiletý chlapec skončil po dobu delší jednoho měsíce v izolaci, aniž mu byl ustanoven opatrovník a aniž by měl být jen jednou k dispozici tlumočnicka. Jedinou aktivitou mu tak zůstalo sledování českých televizních kanálů, kterým nerozuměl. Tito nezletilí mají být chráněni, nicméně jejich právní postavení je může vystavit dokonce horším podmínkám, než je obvyklé. Doporučujeme, aby žádný nezletilý bez doprovodu nemusel podléhat režimu zadržení, obzvláště ne po tak dlouhou dobu a za těchto podmínek.
- Je vskutku otázkou, zda je absolutně nezbytné, aby žadatelé o mezinárodní ochranu byli zadržováni na místě, kde nemají žádný přístup ke klidnému venkovnímu prostoru na čerstvém vzduchu a kde denní světlo nemá přístup do naprosté většiny místností sloužících k ubytování. Za situace, kdy zákon o azylu umožňuje ve svém § 73, odst. 2 přemístit některé nebo všechny zadržované za určitých okolností (bezpečnostní, hygienické, kapacitní a jiné základní důvody) do jiného odpovídajícího zařízení na území, zdá se argument o nezbytnosti držet tyto osoby přímo v tranzitním prostoru mezinárodního letiště jako příliš slabý.

Resumé mezinárodního projektu

ÚVOD

Cílem projektu DEVAS byl průzkum a analýza zranitelnosti zajištěných žadatelů o mezinárodní ochranu a neregulérních migrantů. Zkoumány byly způsoby, jakými se zranitelné skupiny vypořádávají se zajištěním, a mechanismy, které způsobují zranitelnost osob, jež jinak nespádají do některé z oficiálně uznávaných skupin zranitelných osob či osob se zvláštními potřebami.

Organizace JRS-Europe dohlížela ve spolupráci s nevládními organizacemi z 23 členských států EU na vyplnění celkem 685 dotazníků se zajištěnými. Kromě nich byly dotazováni i zaměstnanci různých typů zařízení zajišťujících cizince a pracovníci nevládních organizací, které v těchto zařízeních působí. Pro každý stát byla vypracována závěrečná národní zpráva, jejíž součástí je i shrnutí stávající azylové a imigrační legislativy jednotlivých zemí.

Tato studie navazuje na předcházející zprávy a projekty zkoumající zranitelnost zajištěných cizinců. Analyzuje postavení jednotlivců i skupin, jež mají status osoby se zvláštními potřebami, jako jsou nezletilí, mladé matky s dětmi, staří lidé a nemocné osoby. Studie se ale také zaměřuje na zajištěné, kteří obvykle zůstávají stranou zájmu obdobných výzkumů: mladé svobodné muže, osoby bez fyzického či mentálního postižení a dlouhodobě zajištěné osoby. Zpráva posouvá diskuzi o zranitelnosti a zajištění samém o krok dále, neboť její výsledky jsou téměř výhradně založeny na výpovědi zajištěných. Vnímání zranitelnosti tak, jak je prezentováno v této zprávě, odráží zejména jejich zkušenosti.

PRŮMĚRNÝ ZAJIŠTĚNÝ

Průměrný zajištěný v našem vzorku je třicetiletý svobodný muž původem ze západní Afriky, jižní Asie, nebo Středního Východu. Ženy tvoří zhruba jednu čtvrtinu vzorku a pocházejí kromě západní Afriky také z východní Evropy a východní Afriky.

Při průměrné délce zajištění 3,56 měsíce v době šetření představují žadatelé o mezinárodní ochranu skupinu s nejdelším pobytem. Žadatelé o mezinárodní ochranu tráví v zajištění v průměru o měsíc delší dobu než neregulérní migranti. Skupinu osob zajištěných po dobu pěti až šesti měsíců tvoří ze 78 % právě tyto žadatelé.

Průměrná doba zajištění je pro celý sebraný vzorek 3,01 měsíce. Dotazovaní byli v době rozhovoru zajištěni v rozpětí od jednoho dne do 31 měsíců.

INFORMOVANOST ZAJIŠTĚNÝCH

Žadatelé o mezinárodní ochranu jsou o důvodech zajištění informováni méně než neregulérní migranti. Jedna třetina žadatelek o mezinárodní ochranu neví, proč jsou zajištěny; a téměř 40 % žadatelů držených v zařízení pro zajištění cizinců déle než tři měsíce tvrdí, že neznají přesný důvod tohoto zajištění. Čtyřicet procent žadatelů nemá informace o azylovém řízení.

Informovanost ohledně zajištění vzrůstá s věkem: jedna třetina nezletilých neví, proč jsou zajištěni, a 76 % nezletilých žadatelů o mezinárodní ochranu nemá dostatečné informace o azylovém procesu. Ženy, zejména mezi 18 až 24 lety, mají méně informací ohledně zajištění a o svém imigračním/azylovém statusu než muži.

Osoby zajištěné déle než tři měsíce vědí méně o okolnostech svého zajištění a o podrobnostech svého případu, než osoby zajištěné po dobu kratší než tři měsíce. Kolem 85 % zajištěných po dobu 4 až 5 měsíců pocituje potřebu dalších informací o své situaci.

PROSTORY V ZAŘÍZENÍCH PRO ZAJIŠTĚNÍ CIZINCŮ

Zajištění jsou v drtivé většině nespokojeni s podmínkami v zajišťovacích centrech. Velké množství si stěžuje na znečištěné toalety a sprchy, stejně tak na nízkou úroveň hygieny v kuchyních. Velká část zajištěných přirovnává zařízení pro zajištění cizinců k vězení.

Žadatelé o mezinárodní ochranu a dlouhodobě zajištění si častěji stěžují na přelidněné prostory. Zajištění po dobu delší než tři měsíce rovněž upozorňují na nedostatek soukromí.

PRAVIDLA V ZAŘÍZENÍCH PRO ZAJIŠTĚNÍ CIZINCŮ

Prísrný režim v mnoha zajišťovacích centrech má citelné negativní dopady na život zajištěných. Přesně stanovený čas jídla, aktivit, či povinná večerka způsobují, že se zajištění cítí jako ve vězení.

Velká část zajištěných hovoří zejména o pravidlech, podle kterých jsou drženi v izolaci ve svých celách. Následkem těchto opatření tráví mnoho zajištěných běžný den spánkem, což vede v řadě případů k problémům s nespavostí během noci. Izolace a nedostatek aktivity také způsobují u mnoha zajištěných pocity ponížení a nedostatku sebeúcty.

Neformální pravidla jsou stejně důležitá jako pravidla formální. Zajištění popisují atmosféru v centrech, kde jsou některé osoby zvýhodňovány personálem a požívají volnějšího režimu. Tyto okolnosti vytvářejí stav nejistoty, nedůvěry a libovůle, a staví některé jedince do nevýhodné pozice vůči ostatním, dominantně postaveným osobám.

VZTAHY ZAJIŠTĚNÝCH SE ZAMĚSTNANCI ZAŘÍZENÍ PRO ZAJIŠTĚNÍ CIZINCŮ

Zajištění jsou nejčastěji v kontaktu s ostrahou. Způsob komunikace mezi zajištěnými a zaměstnanci je dobrý. Zajištění ovšem kritizují způsob, jakým zaměstnanci zabezpečují jejich běžné potřeby.

Důležitým faktorem ve vztazích mezi oběma skupinami je znalost jazyka. Zejména ženy a nezletilí ve studii zmiňovali svou diskriminaci z důvodu nedostatečné znalosti jazyka, kterým hovoří zaměstnanci dotyčných zařízení.

BEZPEČNOST V ZAŘÍZENÍCH PRO ZAJIŠTĚNÍ CIZINCŮ

Zajištění přisuzují své bezpečí práci ostrahy, vnímají ovšem nedostatek bezpečí ve vztahu k ostatním zajištěným. I tak dochází k fyzickým i slovním napadením jak ze strany ostrahy, tak i od ostatních zajištěných. Fyzické útoky byly zmíněny ve třech čtvrtinách členských států a případy slovních útoků v 19 členských státech EU. Nezletilí, ženy ve věku mezi 18 a 24 lety a žadatelé o mezinárodní ochranu často zmiňovali své negativní zkušenosti s oběma formami útoků.

Na pocit bezpečí mají vliv i životní podmínky. Přílišný hluk, nedostatek hygieny a prostředí podobné vězeňskému jsou často zmiňovanými důvody pro nedostatečný pocit bezpečí.

AKTIVITY V ZAŘÍZENÍCH PRO ZAJIŠTĚNÍ CIZINCŮ

Dlouhotrvající nečinnost je pro zajištění typickým jevem. Vyjma případů, kdy zaměstnanci něco zorganizují, mají zajištění málo možností k nějaké činnosti. Z toho vyplývající nuda zvyšuje pocit stresu. Zajištění ve věku 18 až 24 let, zejména ženy, zmiňují velkou míru nečinnosti v zadržovacích centrech.

Zajištění mají větší přístup k fyzickým než k intelektuálně náročnějším aktivitám. Sledování televize, základní sportovní aktivity a obecně čas strávený venku jsou dostupnější než vzdělávací a náboženské/duchovní činnosti. Značná část zajištěných nemá dokonce ani přístup ke knihám.

Zajištění si v zásadě přejí buď aktivity, které by jim umožnily spojení s okolním světem, anebo nemají zájem vůbec o nic. Žadatelé o mezinárodní ochranu a nezletilí si zejména přejí lepší přístup k internetu a telefonu. Při dotazování, jakým aktivitám by se nejvíce chtěli věnovat, odpovídala překvapivě velká část zajištěných buď „svobodu“, anebo „nic“.

ZDRAVOTNÍ PÉČE

Zařízení pro zajištění cizinců jsou v zásadě schopna poskytnout zajištěným pouze základní zdravotní péči, bez ohledu na jejich skutečné potřeby. Zdravotní specialisté, jako například psychologové, gynekologové a zubaři jsou většinou nedostupní. Celkem 87% zajištěných uvedlo, že nemá přístup k psychologovi.

I zde je důležitým faktorem znalost jazyka. Zajištění zmiňují nemožnost domluvit se se zdravotnickým personálem z důvodu jazykové bariéry. K pomoci jsou často přivoláni spoluzajištění, protože jiná možnost neexistuje. Zejména nezletilí zmiňují problémy tohoto druhu.

Většina zajištěných si přeje vyšší úroveň zdravotnických služeb. Více než 90% žen mezi 18 a 24 lety vyjadřuje potřebu lepší zdravotní péče. Mnoho zajištěných zmiňuje pouze utišující prostředky jako řešení zdravotních problémů, kterými trpěli, a to bez ohledu na to, o jaký problém se jednalo.

Osoby zajištěné déle než 3 měsíce se o poskytované zdravotní péči častěji vyjadřují jako o nedostatečné než zajištění po kratší dobu. Osoby s negativním názorem na kvalitu poskytované péče jsou v průměru zajištěné o měsíc a půl déle než osoby s kladným názorem.

ZAJIŠTĚNÍ A TĚLESNÉ ZDRAVÍ

Výsledky poukazují na negativní důsledky zajištění na jinak zdravé osoby. Až na občasné případy astmatu, chronických bolestí či nemocí přišla většina osob do tohoto typu zařízení dle vlastního tvrzení v relativně dobrém zdravotním stavu.

Životní podmínky při zajištění, kupříkladu nedostatek čerstvého vzduchu či pouhé omezení pohybu na dané místo a stres spojený se zajištěním vedou u každého k nepříznivým zdravotním následkům.

Fyzické zdraví se zhoršuje s rostoucí délkou pobytu. Zatímco jedna čtvrtina ze zajištěných po dobu kratší než jeden měsíc popisuje svůj fyzický stav jako špatný, u zajištěných déle než pět měsíců je to 72%.

Oproti starším jedincům považují mladší zajištění svůj zdravotní stav ve více případech za špatný. Nezletilí a ženy ve věku mezi 18 a 24 lety vnímají svůj fyzický stav relativně častěji jako horší.

DUŠEVNÍ ZDRAVÍ V ZAŘÍZENÍCH PRO ZAJIŠTĚNÍ CIZINCŮ

Zajištění vede k velmi nežádoucím dopadům na duševní zdraví zajištěných. Jako špatný popisuje svůj psychický stav skoro polovina zajištěných.

Zajištění samé lze považovat za klíčový faktor s negativními dopady na duševní zdraví zajištěných. Řada z nich nebyla schopna uvést konkrétní důvod pro svůj špatný psychický stav. Namísto toho popisovali svůj stávající psychický stav jako „šok“, „obavy“ a „pocit deprese“. Stres u zajištěných je rovněž důsledkem špatných životních podmínek, nejistoty ohledně své stávající situace a izolace od běžného života. Důležitou roli, vzhledem k nedostatku informací a izolaci od okolního světa, hraje neschopnost vytvořit si jasnou představu o své budoucnosti. Podobné schéma vede často k pocitům silné úzkosti a deprese.

Déletrvající zajištění prohlubuje negativní dopady tohoto zajištění na zdravotní stav. Celkem 71% osob zajištěných po dobu 4 až 5 měsíců přisuzuje své psychologické potíže samotnému zajištění.

Důležitými faktory při vyrovnávání se s duševními problémy jsou věk a právní status. Nezletilí a ženy ve věku 18 až 24 let často uvádějí negativní dopady zajištění na své duševní zdraví. Žadatelé o mezinárodní ochranu jsou šokováni samotným zajištěním, jež se zásadně liší od jejich představ o příchodu do Evropy. Neregulární migranti uvádějí pocity nejistoty a úzkosti z možné situace po vyhoštění. Celkem 77% žadatelů o mezinárodní ochranu v rámci systému Dublin II a 55% odmítnutých žadatelů o mezinárodní ochranu hovoří o špatném duševním zdraví v průběhu zajištění.

SOCIÁLNÍ INTERAKCE V ZAŘÍZENÍCH PRO ZAJIŠTĚNÍ CIZINCŮ

Prostředí při zajištění má negativní dopad jak na intenzitu a kvalitu společenských kontaktů

mezi zajištěnými navzájem, tak i na interakci mezi zajištěnými a zaměstnanci zařízení. Směs rozdílných kultur, národností a jazyků v zařízeních vede nevyhnutelně ke konfliktům. Dlouhodobě zajištění uvádějí relativně častěji zkušenosti s negativní sociální interakcí.

Nedostatek jazykových znalostí staví některé jedince do slabší pozice vůči ostatním, společensky dominantnějším sociálním skupinám. Nezletilí a zajištění ve věku 18 až 24 let jsou častěji svědky sporů a fyzického násilí.

KOMUNIKACE S „OKOLNÍM SVĚTEM“

Téměř polovina respondentů přiznává, že v hostující členské zemi nejsou členem žádné společenské sítě ani zde nemají přátele. Zajištění jsou podporováni častěji cizími osobami než osobami blízkými.

Nejčastějším a zároveň nejoblíbenějším komunikačním prostředkem zajištěných je telefon. Na druhou stranu, mnoho zajištěných uvádí, že svůj mobilní telefon nemohou používat. Tento fakt je pro ně významnou ztrátou vzhledem k tomu, že jejich mobilní telefony často obsahují důležité informace a kontakty.

Obzvláště izolovanou skupinou jsou žadatelé o mezinárodní ochranu. Přibližně 80% žadatelů není v kontaktu s rodinou ani přáteli a více než polovina nemá v hostitelské členské zemi rodinu ani přátele.

Data potvrzují, že další zvlášť izolovanou skupinou jsou mladí zajištění. Až 80% nezletilých a skoro polovina žen mezi 18 a 24 lety nemá žádné návštěvy. Taktéž zajištění po dobu delší než 3 měsíce bývají výrazně izolováni od vnějšího světa.

DOPAD ZAJIŠTĚNÍ NA JEDNOTLIVCE

Velká většina zajištěných zmiňuje hlubokou nespokojenost s kvalitou poskytovaného jídla a více než polovina trpí noční nespavostí. Oba faktory významně přispívají k pocitu stresu u zajištěných. Kvalita poskytovaného jídla podstatně přispívá k celkovému pocitu nedostatku důstojnosti. Velmi

častý je úbytek váhy a nechutenství, přičemž déletrvající pobyt v zařízení tyto problémy dále prohlubuje.

Samotný fakt, že jsou zajištění, je podle zajištěných největším problémem, se kterým se musí vyrovnat. Právě rozhodnutí o zajištění a všechny související dopady jsou pro mnohé nepřekonatelným problémem. Ovlivňuje to všechny bez ohledu na pohlaví, věk, právní status a délku trvání zajištění.

Problémy související se zajištěním jsou přítomny v každodenním životě zajištěných a nastávají-li nějaké změny, jsou většinou popisovány jako změny negativní. Zdrucující je neschopnost vytvořit si představu o budoucnosti – 79% zajištěných neví, kdy budou propuštěni.

Pozoruhodný je pozitivní přístup zajištěných bez ohledu na zažitá protivenství. Na druhou stranu, skoro 70% uvádí, že zajištění postupně zhoršuje jejich vnímání sebe sama.

Na přímý dotaz zajištění nezmiňují nějaké zvláštní potřeby, neustále však připomínají potřeby a obtíže ostatních zajištěných. Ti, kteří nějaké zvláštní potřeby přesto uvedou, zmiňují spíše potřeby, jež jsou obvykle opomíjené – jazykové znalosti, kontakt s rodinou, dostupnost informací a možnost komunikovat s okolním světem. Podle zajištěných jsou jazykové znalosti a kontakt s rodinou těmi nejdůležitějšími faktory.

ČÁST DRUHÁ: ANALÝZA

CO TATO STUDIE VYPOVÍDÁ O „ZRANITELNOSTI“?

Studie shromáždila nejen příběhy zajištěných se zvláštními potřebami (např. se zdravotními problémy, traumatickou zkušeností, nutností pečovat o rodinu), ale rovněž příběhy zajištěných, kteří se teprve *stali zranitelnými* kvůli negativním účinkům zajištění. Někteří zajištění se podle svých slov rychle vyrovnávají s problémy spojenými se zajištěním; jiní se těžkými podmínkami nechají lehce přemoci. Podle některých vyjádření má zajištění

negativní důsledky až po uplynutí jednoho či dvou měsíců, v jiných případech však negativně působí již od prvního dne.

Celkový obraz pak ukazuje osoby uvízlé v obtížné situaci bez možnosti řešení, málo odolné vůči náročným podmínkám zajištění. Tyto osoby se musí spolehnout na své osobní silné stránky, pomoc sociálních sítí a okolní faktory. Na druhou stranu však stejné osobní, sociální a okolní vlivy – nebo jejich absence – mohou snižovat odolnost jedinců a zvyšovat míru zranitelnosti vůči zajištění.

NOVÝ POHLED NA ZRANITELNOST PŘI ZAJIŠTĚNÍ

V kontextu zajištění a dat získaných pro DEVAS můžeme „zranitelnost“ vymezit jako soustředný kruh osobních faktorů (interních), sociálních faktorů a faktorů prostředí (externích), jež mohou posílit, či naopak oslabit celkový stav jednotlivce. Jinými slovy, přítomnost či absence zmíněných faktorů může jedinci buď napomoci při řešení problému spojených se zajištěním, anebo mu ještě přitížit.

Tyto faktory spolu vzájemně interagují mnoha způsoby s kladnými i zápornými dopady. Získaná data kupříkladu poukazují na důležitou roli zaměstnanců zařízení omezujících svobodný pohyb cizinců v rámci sociální sítě zajištěných. Diskriminace a nevhodné chování zaměstnanců může mít negativní dopady na stav zajištěných. Důležité je proto dostatečné proškolení zaměstnanců tak, aby se zajištěnými jednali lidsky a důstojně.

Další příklady ukazují na důležitost přístupu k informacím pro pochopení své situace, svých práv a vytvoření představ o budoucnosti. Nesrozumitelné a nejasné informace týkající se jejich případu, neschopnost komunikace s vnějšími podpůrnými sítěmi může vést k silnému pocitu vnitřní nejistoty, stresu a zoufalství. Tyto faktory mohou negativně ovlivnit psychickou i fyzickou kondici zajištěných.

Osobní faktory mohou být chápány jako *suma činitelů vnímaných z vlastní perspektivy jednotlivce*. Jedná se o množinu faktorů, jejichž nositelem je jedinec, z nichž každý může vést ke zlepšení či naopak zhoršení jeho schopnosti vyrovnat

se s obtížnými podmínkami zajištění. Znalost jazyka, pochopení azylových/imigračních procedur a fyzický i psychický stav mají prokazatelně největší vliv na schopnost jednotlivce vypořádat se se zajištěním.

Sociální faktory lze vymezit jako *sumu stávajících společenských sítí, jejichž je jedinec součástí, a dostupných prostředků komunikace*. Tvoří je jedinec, organizace či skupiny v životě jednotlivce, z nichž každý může vést ke zlepšení či naopak zhoršení jeho schopnosti vyrovnat se s obtížnými podmínkami zajištění. Tyto vlivy lze rovněž popsat jako „vnější vlivy“ vzhledem k tomu, že se nacházejí mimo vlastní osobnost jednotlivce. Tyto faktory mohou rovněž existovat v rámci sociální sítě uvnitř zařízení. Za nejdůležitější lze v této oblasti považovat rodinu, příbuzné nebo přátele ve vnějším světě, možnost komunikace s nimi, dále ostatní zajištěné a zaměstnance zařízení.

Konečně faktory prostředí se rozumí *suma determinant působících v širším prostředí jednotlivce, které však jedinec nemůže ovlivnit ani ovládat, avšak které stále mohou vést k posílení či naopak oslabení míry zranitelnosti vůči zajištění*. Mezi klíčové faktory prostředí ovlivňující stav zajištěných lze zařadit kvalitu budov, ve kterých jsou zajištěni, délka zajištění, pravidla a obecně podmínky v zařízeních.

ZHODNOCENÍ ZRANITELNOSTI V PRAXI

Data ukazují, že zajištění může poškodit rozličné jednotlivce: ať již se zřejmými zvláštními potřebami nebo bez nich. Je potřeba upozornit na skutečnost, že zajištění se stávají zranitelnými již od prvního dne pobytu v zařízení zadržujícím cizince vzhledem k tomu, že jejich osobní stav je bezprostředně ovlivněn jejich znevýhodněným a oslaběným postavením. Míra zranitelnosti těchto lidí závisí na osobních vlastnostech, sociální síti a faktorech ve vnějším prostředí.

Existují zde různé faktory, jež mají vliv na zranitelnost žadatelů o mezinárodní ochranu a neregulérních migrantů. Tyto faktory mohou zajištěným ztěžovat vyrovnání se s jejich situací. V praxi to poukazuje na potřebu individuálního přístupu

ke každému zajištěnému a nutnost zhodnocení míry zranitelnosti a zvláštních potřeb jednotlivců. Individuální přístup k zajištěným je jediným způsobem, jak se lze vyhnout způsobování zbytečné a nepřiměřené újmy zajištěných.

ČÁST TŘETÍ: ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ

ZÁVĚRY VÝZKUMU DEVAS

Výsledky ukazují, že zajištění se používá v široké škále případů a situací. Každý, od žadatelů o mezinárodní ochranu po neregulární migranty, od dětí po starší osoby a od nemocných po zdravé, může být zajištěn bez ohledu na své zvláštní potřeby a zranitelnost.

Ze sebraných dat vyplývá, že institutu zajištění bývá často použito bez rozmyslu a s minimálními ohledy na osobní volbu. Zaznamenané případy ukazují, že zajištění mohou udělat jen málo pro to, aby změnili podmínky v zadržovacích centrech. Musí se smířit s omezením svobody pohybu, a to i v rámci samotného zařízení. Ačkoli v některých členských státech mohou existovat odlišnosti v přístupu k osobám se zvláštními potřebami, „průměrná zadržovaná osoba“ brzy zjišťuje, že její osobní volba je omezená, a že jí nezbyvá než zajištění přijmout jako trest, spíše než jako administrativní postup.

Výsledky ukazují, že oficiálně uznávané skupiny osob se zvláštními potřebami, jako jsou děti, mladé ženy a nemocní, jsou zajištěním zvláště závažně postiženi. „Dospělé“ prostředí v zařízení pro zajištění cizinců automaticky znevýhodňuje děti – zvláště pokud jsou bez doprovodu dospělého příbuzného – neboť jsou citlivější na přístup personálu a na téměř vězeňskou atmosféru v zařízení. Výzkum ukazuje, že ženy, zvláště ve věku 18–24 let, trpí nepříznivými dopady zajištění na duševní zdraví. Nemocní pak často nemají přístup k patřičné léčbě, protože v těchto zařízeních je poskytována pouze základní zdravotní péče.

Téměř všechny případy zajištění ukazují, že dochází k jednoznačně nepříznivým dopadům

na osobnost zajištěného. Pouze v několika málo případech zajištění tvrdí, že se jejich osobní situace zajištěním zlepšila; nebo alespoň že na ně zajištění nemá žádný dopad. Valná většina zajištěných je toho názoru, že se jejich osobní situace tímto postupem zhoršila. Prostředí často podobné vězeňskému, izolace od „vnějšího světa“, nespolehlivý přísun informací a narušení životních plánů vede k dopadům na duševní zdraví, především k depresím, pocitům nejistoty a stresu, stejně jako k dopadům na tělesné zdraví, jako je snížená chuť k jídlu nebo různá míra nespavosti. Zajištění významným způsobem ovlivňuje náhled zajištěných na sebe samé. To, jak zajištění vnímají vlastní postavení, je důležitým ukazatelem následků zajištění. Domníváme se, že zadržení by, coby administrativní procedura, nemělo přinášet podobně škodlivé osobní důsledky.

Hlavní oblastí zájmu výzkumu DEVAS bylo zjistit, proč zajištění – často používané jako nástroj azylové a imigrační politiky Evropskou unií a jejími členskými státy – činí cizince tak vysoce zranitelnými. Vystává zde otázka proporcionality a nezbytnosti užití zajištění ve vztahu k očekávanému efektu: čímž má být systematické řízení migračních toků způsobem, jenž členským státům umožňuje vykonávat svou azylovou a imigrační politiku.

Bez ohledu na otázku dosažitelnosti výše uvedeného cíle se ukazuje, že dopady zajištění na člověka jsou příliš závažné, jelikož:

- negativní důsledky zajištění, jež nutně působí na zajištěného člověka jsou neúměrné jeho skutečné situaci, tyto lidé nejsou pachatelé trestných činů, jsou pouze účastníky administrativního řízení;
- není nezbytně nutné tyto osoby zajišťovat a vystavovat je všem důsledkům této procedury, neboť existují i alternativní řešení jejich situace, a to bez omezení osobní svobody.

DOPORUČENÍ PRO POLITIKU EU – K ZAJIŠŤOVÁNÍ ŽADATELŮ O MEZINÁRODNÍ OCHRANU

Instituce Evropské unie a členské státy hrají důležitou roli v přijímání žadatelů o mezinárodní ochranu na území EU a ve způsobu, jakým je zde s nimi zacházeno. Minimální zákonné standardy, jež byly ustaveny na konci první fáze Společného evropského azylového systému například v tzv. Příjímací směrnici¹ či tzv. Dublinském nařízení,² však poskytují pouze minimální návod na implementaci zajištění a přístup k žadatelům o mezinárodní ochranu se zvláštními potřebami.

Výsledky výzkumu DEVAS nám umožňují předložit několik doporučení, jejichž cílem je zlepšit *budoucí politiku EU* s ohledem na zranitelnost zajištěných žadatelů o mezinárodní ochranu:

1. Žadatelé o mezinárodní ochranu by neměli být zajišťováni v průběhu azylového procesu.

Není žádoucí zajišťovat žadatele o mezinárodní ochranu, protože neexistuje ani presumpce spáchaného provinění, ani presumpce odmítnutí nebo vyhoštění, zatímco probíhá řízení o udělení mezinárodní ochrany. Navíc, právní spletnost azylového řízení je důvodem, proč by žadatelé měli mít přístup ke všem formám podpory; uzavřené prostředí při zajištění toto nemůže poskytnout. Negativní dopady zajištění znesnadňují žadatelům prezentování svého případu patřičným způsobem, což může mít za následek zpochybnění spravedlnosti azylového řízení.

2. Postupy neomezující osobní svobodu, respektující lidskou důstojnost a základní práva by vždy měly mít přednost před zajišťováním žadatelů o mezinárodní ochranu.

Žadatelé o mezinárodní ochranu potřebují kvůli právní složitosti svého postavení a azylového řízení určitou úroveň péče a pomoci, která nemůže být poskytována v zařízení zajišťujícím cizince. Zajištění nesmí být uplatněno zejména

na pokud neexistuje žádné posouzení zvláštních potřeb jednotlivce a dopadů, které na něj zadržení bude mít. V takovém případě totiž není možné odhadnout, jak bude zajištěný schopen vypořádat se s prostředím při zajištění. Proto by vždy měly mít přednost postupy neomezující osobní svobodu.

3. Je třeba navrhnout a implementovat systém kvalifikované identifikace zvláštních potřeb žadatelů o mezinárodní ochranu okamžitě při vstupu do země, nezávisle na tom, kde k němu dochází, a minimalizovat tak užití zajištění.

K této identifikaci by mělo dojít co nejdříve po vstupu do země. Může to zajistit jednodušší postup v pozdějších fázích řízení, efektivnější užití státních zdrojů a vyšší úroveň bezpečnosti a péče pro žadatele o mezinárodní ochranu. Ještě důležitější je, že patřičné posouzení zvláštních potřeb může omezit zajišťování osob, které mohou být tímto postupem obzvláště ohroženy.

4. Kvalifikovaný systém identifikace by měl být individuální a komplexní, měl by brát v úvahu osobní a sociální faktory, stejně jako faktory prostředí každého žadatele o mezinárodní ochranu.

Právní status, země původu, rodinný stav, znalost informací, začlenění do podpůrných sociálních sítí a další faktory významně ovlivňují dopady zajištění na osobu zajištěného. Všechny faktory je třeba posoudit, aby bylo možno určit zvláštní potřeby konkrétního žadatele o mezinárodní ochranu.

5. Pokud se nelze vyhnout zajištění žadatelů o mezinárodní ochranu a pokud všechny ostatní přístupy bez omezení osobní svobody byly vyčerpány, pak by užití zajištění mělo být podrobeno testu proporcionality a nezbytnosti; vlastní zajištění smí trvat pouze po nezbytně nutnou dobu.

Použití zajištění ve vztahu k žadatelům o mezinárodní ochranu by mělo podléhat pravidlům popsaným v Revidované příručce UNHCR o použitelných kritériích a standardech týkajících se zadržení žadatelů o azyl z února roku

1 Směrnice Rady 2003/9/ES ze dne 27. ledna 2003, kterou se stanoví minimální normy pro přijímání žadatelů o azyl.

2 Nařízení Rady (ES) č. 343/2003 ze dne 18. února 2003, kterým se stanoví kritéria a postupy pro určení členského státu příslušného k posuzování žádosti o azyl podané státním příslušníkem třetí země v některém z členských států.

1999. Pravidelné prověřování nezbytnosti a proporcionality je třeba vykonávat jednou za měsíc v rámci soudní moci.

6. Pokud dojde k užití zajištění, žadatel o mezinárodní ochranu má nárok na patřičnou a účinnou právní pomoc nebo poradenství již od počátku tohoto zajištění.

Právní složitost azylového řízení v EU může společně s nejistým postavením žadatelů způsobit, že žadatelé nebudou schopni patřičně splnit všechny požadavky na ně kladené v azylovém řízení, obzvláště, podléhají-li zajištění. Právní pomoc nebo zastoupení jsou tedy naprosto nezbytné.

7. Zajištění žadatelé o mezinárodní ochranu musí mít pravidelný a transparentní přístup ke všem informacím týkajícím se stavu jejich azylového řízení a podmínek svého zajištění v ústní i psané formě a v jazyce, kterému rozumí.

Izolované prostředí při zajištění odůvodňuje zvýšenou potřebu informovat žadatele co nejlépe o všech podrobnostech, které se týkají jejich situace. Pravidelné poskytování informací je klíčové pro vypořádání se s danou situací.

8. Je třeba, aby zajištění žadatelé o mezinárodní ochranu měli možnost kontaktu s „vnějším světem“; a to všemi možnými prostředky.

Zajištění žadatelé o mezinárodní ochranu musí mít možnost kontaktovat rodinu, příbuzné, přátele a další osoby nacházející se mimo zařízení. Průzkum DEVAS ukazuje, že tato možnost pomáhá snížit stres a připravuje zajištěné žadatele o mezinárodní ochranu na jejich konečné propuštění ze zajištění.

9. Zajištění žadatelé o mezinárodní ochranu musí mít pravidelný přístup k činnostem, ve kterých mohou využít své fyzické i duševní schopnosti.

Monotónnost zajištění, která je důsledkem jeho izolovaného prostředí, může mít negativní dopad na tělesné i duševní zdraví zajištěných žadatelů o mezinárodní ochranu. Čas strávený v zajištění by neměl být „promarněný“; zajištění by měli mít přístup k činnostem, které jim umožní se rozvíjet.

10. Zajištění žadatelé o mezinárodní ochranu by měli mít pravidelný přístup k patřičné a relevantní zdravotní péči, včetně péče o duševní zdraví.

Zdravotní péče a péče o duševní zdraví by měla být dostupná každému v zařízení zajišťujícím cizince. Pokud je tato péče dostupná pouze mimo prostory zařízení, personál by k ní měl zajistit bezproblémový a neomezený přístup.

DOPORUČENÍ PRO POLITIKU ČLENSKÝCH STÁTŮ – K ZAJIŠŤOVÁNÍ ŽADATELŮ O MEZINÁRODNÍ OCHRANU

Členské státy mohou provádět kroky ke zlepšení stávající situace žadatelů o mezinárodní ochranu na svém území. Mohou toho dosáhnout implementací současného azylového práva EU způsobem, který nejlépe slouží zájmům žadatelů o mezinárodní ochranu, a způsobem, který omezuje používání zajištění.

11. Článek 18.1 tzv. Procedurální směrnice³ znějící „Členské státy nebudou držet osobu v zajištění pouze z toho důvodu, že se jedná o žadatele o mezinárodní ochranu“; by měl být dodržován za všech okolností.

Členské státy by měly uplatňovat tento princip ve svých přijímacích podmínkách a pro žadatele o mezinárodní ochranu v „Dublinském systému“. Tento princip je třeba uplatňovat za všech okolností. V tomto kontextu se zajištěním rozumí držení osoby na určitém místě čili omezení svobody pohybu, a pokrývá tedy i situace při příjezdu do země.

12. Pokud je zajištění nevyhnutelné, je třeba důsledně uplatňovat článek 18.2 tzv. Procedurální směrnice: „Pokud je žadatel o mezinárodní ochranu držen v zajištění, členské státy zajistí možnost urychleného soudního přezkumu.“

Přístup k řádnému soudnímu přezkumu je důležitý kvůli průběžné kontrole nezbytnosti a proporcionality zajištění. Zajištěné osoby potřebují vědět alespoň přibližně za jak dlouho

³ Směrnice Rady 2005/85/ES ze dne 1. prosince 2005 o minimálních normách pro řízení v členských státech o přiznávání a odnímání postavení uprchlíka.

ho budou ze zajištění propuštěni. Z výzkumu vyplývá že zajištění, kteří tuto informaci nemají, jsou vystaveni daleko většímu stresu. Proto musí být soudní přezkum efektivní, transparentní a měl by nastat alespoň jedenkrát do měsíce.

13. Zajištění žadatelé o mezinárodní ochranu by měli mít zajištěn přístup k návštěvníkům z „vnějšího světa“, včetně pracovníků UNHCR, právníků, občanských sdružení a také rodiny, příbuzných a přátel.

Zajištění žadatelé o mezinárodní ochranu by taktéž měli mít přístup k lidem ze svého okolí, jež jim pomáhají vyrovnat se s negativními důsledky zajištění, jako např. duchovní/náboženští představitelé, poskytovatelé psychosociální péče – tedy ti, kteří mohou pozitivně ovlivnit zranitelnost zajištěných.

14. Všechny záruky a ochrany obsažené v tzv. Příjímací směrnici by měly být rozšířeny na všechny žadatele o mezinárodní ochranu nacházející se v zajištění.

To by mělo zahrnovat právo na informace, zdravotní péči, vzdělání a odborný rozvoj. V případě článku 14.8, který umožňuje členským státům „výjimečně stanovit odlišnosti týkající se materiálních podmínek přijetí, pokud je žadatel o mezinárodní ochranu v zajištění“, by tyto odlišnosti měly zahrnovat silné záruky týkající se monitorování míry zranitelnosti žadatelů o mezinárodní ochranu v zajištění.

15. Zajištění zdravotní péče – viz článek 13 tzv. Příjímací směrnice – by mělo zahrnovat dostatečné zdroje pro péči o duševní zdraví žadatelů o mezinárodní ochranu v zajištění.

Přístup k odborníkům na péči o duševní zdraví, jako jsou sociální pracovníci, psychologové a psychiatři, by měl být umožněn žadatelům o mezinárodní ochranu, kteří takové služby potřebují; tyto služby by měly být dostupné již od prvního dne zajištění.

16. Zaměstnanci zajišťovacích středisek by měli být dostatečně vzděláni a schopni reagovat na zranitelnost a potřeby zajištěných žadatelů o mezinárodní ochranu.

Článek 24 tzv. Příjímací směrnice – zajištění nezbytného vzdělání personálu – by měl být implementován tak, aby členové personálu byli schopni odpovídat patřičně na požadavky a potřeby žadatelů o mezinárodní ochranu. Obzvláště by se vzdělání personálu mělo týkat schopnosti rozpoznat znaky zranitelnosti u zajištěných.

17. Přístup k překladatelům a tlumočnickům by měl být zajištěn všem uchazečům o mezinárodní ochranu, pokud jej potřebují.

Neschopnost mluvit stejným jazykem jako personál zajišťovacího střediska, orgány v řízení o azylu a dokonce i spoluzajištění, má hluboký dopad na schopnost člověka snášet zajištění samotné. Překladatelé a tlumočníci mohou pomoci zajištěným žadatelům o mezinárodní ochranu s porozuměním informacím, které jsou jim předkládány, a také pomáhají udržet dobré vztahy mezi zajištěnými a personálem.

DOPORUČENÍ PRO POLITIKU ČLENSKÝCH STÁTŮ – K ZAJIŠŤOVÁNÍ NEREGULÉRNÍCH MIGRANTŮ ZA ÚČELEM VYHOŠTĚNÍ

Zamysleme-li se nad tzv. Návratovou směrnicí,⁴ která upravuje zajištění neregulérních migrantů, umožňují nám výsledky výzkumu DEVAS navrhnout sadu doporučení, jejichž cílem je zlepšení vládní politiky i v této oblasti. Vzhledem k tomu, že lhůta pro transpozici směrnice členskými státy ještě neuplynula, je příliš brzy na jakékoliv návody, jakým směrem by se politika EU měla dále ubírat. Společný základ obsažený ve směrnici ještě nebyl dostatečně vyzkoušen v členských státech. Hlavním cílem následujících doporučení je pobídnout členské státy k transpozici směrnice do svých národních právních řádů.

18. K zajištění neregulérních migrantů by mělo docházet jen v krajním případě.

Negativní dopady zajištění jsou příliš velké, než aby bylo možno ospravedlnit jeho volné použití.

4 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/115/ES ze dne 16. prosince 2008, o společných normách a postupech v členských státech při navracení neoprávněně pobývajících státních příslušníků třetích zemí.

Zajištění by mělo být použito pouze v nezbytně nutných případech, způsobem, který je zásadně přiměřený osobnímu stavu konkrétního jednotlivce.

19. Článek 15.1. Návratové směrnice, který hovoří o „dostatečném, ale ne tak tvrdém opatření“; by měl vést k ustavení alternativy k zajištění, která neomezí osobní svobodu a bude respektovat základní práva a lidskou důstojnost osob a rodin.

Optimální způsob, jak zabránit újmě hrozcí v zajištění, je omezit její použití vytvořením vhodných alternativ. Tím, že lidé nebudou zajišťováni v uzavřeném a izolovaném prostředí, mohou se nejlépe připravit na budoucí návrat, případně také na možnost legálního pobytu na území členského státu, pokud tato přichází v úvahu.

20. Kritéria předvídaná v článku 15.1 (a,b) pro potřeby určení, zda by měl být neregulérní migrant zajištěn, by měla být širší než „hrozba skrývání“ a překážka „návratu nebo ... vyhoštění“; tak, aby zahrнула komplexní přístup k otázce zranitelnosti jednotlivce.

Z výzkumu DEVAS vyplývá, že všichni lidé jsou citliví k negativním důsledkům zajištění, bez ohledu na to, zda spadají do skupiny s oficiálně rozpoznávanými zvláštními potřebami. Komplexní a individuální posouzení kritérií by mělo zahrnovat přezkum osobních a sociálních faktorů, stejně jako faktorů prostředí, které ovlivňují postavení jednotlivce, jako je právní status, existence podpůrných sociálních sítí a tělesný i duševní stav.

21. Pokud se zajištění nelze vyhnout, pak by mělo být uplatňováno zásadně jen po „nezbytně dlouhou dobu a pouze pokud probíhá řízení o vyhoštění“; jak je stanoveno v článku 15.1. tzv. Návratové směrnice.

Z výzkumu DEVAS vyplývá, že i když zajištění přináší negativní důsledky již od svého počátku, osobní podmínky zajištěných se zhoršují s delší dobou trvání zajištění. Jiné možnosti by měly být okamžitě uplatněny, jakmile není zajištění nadále nezbytné nebo přiměřené.

22. Situace zajištěných jednotlivců a rodin by měla být přezkoumána alespoň jednou měsíčně, s použitím komplexního posouzení kritérií pro rozhodnutí o osobních dopadech zajištění.

Průběžné posuzování je jediným způsobem, jak zajistit, že škodlivé účinky zajištění budou omezeny na nejnižší možnou úroveň. Personál zařízení pro zajištění cizinců, obzvláště sociální pracovníci nebo zaměstnanci, kteří absolvovali odpovídající interkulturní nebo psychosociální vzdělání se zaměřením na zajištění, by měli být mezi těmi, kdo provádí toto posuzování.

23. Informace o „pravidlech ... právech a povinnostech“ při zajištění – jak je předvídáno v článku 16.5. tzv. Návratové směrnice – by měly být poskytnuty v jazyce, kterému zajištěný rozumí.

Většina lidí, kteří odpovídali v rámci výzkumu DEVAS, nikdy předtím nebyli zajištěni. Stres způsobený zajištěním a jeho izolovaným prostředím je důvodem, proč by personál zařízení pro zajištění cizinců měl okamžitě informovat zajištěného o všech pravidlech, právech a povinnostech. Jazyk je klíčovým faktorem zranitelnosti, protože umožňuje komunikaci a porozumění. Proto je důležité, aby tyto informace byly poskytovány v jazyce, kterému zajištěný rozumí.

24. „Právní pomoc nebo zastoupení“ – jak jej předvídá článek 13.4 tzv. Návratové směrnice – by mělo být poskytnuto všem zajištěným bez dalších nákladů a v jazyce, kterému zajištěný rozumí. Tato právní pomoc nebo zastoupení by mělo být rozšířeno i na zajištěné, kteří zpochybňují zákonost svého zajištění.

Výzkum DEVAS ukazuje, že právní komplexnost zajištění může mít nepříznivý dopad na zajištěné, protože si nejsou jisti, jak postupovat a jak zlepšit své postavení. Právní pomoc nebo zastoupení jsou klíčovými faktory zranitelnosti v zajištění; bez nich mohou být práva zajištěných omezena, což má další negativní důsledky na jejich psychický stav.

25. Zajištění neregulérní migranti by měli mít příležitost okamžitě kontaktovat osoby nebo orgány ve „vnějším světě“; jak je předvídáno ve článku 16.2. tzv. Návratové směrnice.

Zajištění neregulérní migranti by měli mít možnost komunikovat přes telefon a mobilní telefon; obzvláště mobilní telefony často zprostředkovávají životně důležitý kontakt a informace, které zajištění potřebují. Internet by měl být dostupný, protože umožňuje zajištěnému najít podporu v případě, že postrádá pomoc sociální sítě v členském státě.

Plná verze zprávy je dostupná na adrese:

www.jrseurope.org

www.detention-in-europe.org

Datum vydání originálu: červen 2010

Editor: Philip Amaral, JRS-Europe

Jesuit Refugee Service-Europe

Rue du Progrès 333, bte 2

1030 Brussels

BELGIUM

Email: europe@jrs.net

Partner projektu v České republice:

Sdružení pro integraci a migraci

Senovážná 2

110 00 Praha 1

Email: poradna@refug.cz

Datum vydání české verze: prosinec 2010

Koordinace projektu a autor národní zprávy: Hana Kamenická, Sdružení pro integraci a migraci

Překlad: dobrovolníci Sdružení pro integraci a migraci

Editace překladu: Hana Kamenická

Sazba: Hana Palánková

Tisk: Tiskárna Hugo s.r.o.

Fotografie na titulní straně: Zařízení pro zajištění cizinců Sečovce, Slovensko, 2007

Autor fotografie: Alžběta Kovalová, Slovenská katolícka charita

Design obálky: Stefano Maero